

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická
Katedra historie**

Bakalářská práce

**BOŽÍ MUKA V PLZNI JAKO SYMBOL LIDSKÉHO
BYTÍ**

Karolína Strnadová

Vedoucí práce: Mgr. Eva Mušková, Ph.D.

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Plzni, dne 16. dubna 2011

.....

Poděkování

Za cenné rady a pomoc při tvorbě této bakalářské práce děkuji vedoucí práce Mgr. Evě Muškové, Ph.D., pracovníkům Národního památkového ústavu v Plzni a pracovníkům Západočeského muzea v Plzni, kteří mi vždy velmi ochotně poskytli nové informace.

Obsah

Úvod.....	7
1. Obecná charakteristika božích muk.....	10
1.1. Zařazení, důvody zřizování a funkce božích muk	10
1.2. Jednotlivé části božích muk	11
1.3. Motivy reliéfů a maleb na božích mukách.....	13
1.4. Historie božích muk a jejich slohové proměny.....	13
1.5. Stavba božích muk a následná péče	15
2. Boží muka v Plzni.....	18
2.1 Gryspekovská boží muka	18
2.2 Boží muka ve Vyšehradské ulici.....	22
2.3 Řeznická boží muka	25
2.4 Boží muka u Západočeského muzea.....	27
2.5 Boží muka v kostele Všech Svatých na Roudné.....	29
2.6 Steklinovská boží muka	32
2.7 Boží muka v Doudlevcích.....	35
2.8 Boží muka Kocherská	37
2.9 Boží muka u Fakultní nemocnice na Borech	40
2.10 Boží muka v areálu pivovaru	42
2.11 Boží muka v Radčicích	46
2.12 Boží muka v Černicích.....	49
2.13 Deponovaná boží muka.....	51
2.14 Boží mukav amfiteátru.....	52
Závěr	55
Resume.....	57
Seznam použitých zdrojů a literatury	58
Přílohy.....	65

Úvod

V popředí zájmu předkládané bakalářské práce stojí boží muka v Plzni. Problematiku božích muk jsem si vybrala proto, že Plzeň patří k místům, ve kterých se vyskytují tyto drobné sakrální památky v nezvykle velkém počtu, přesto jsou však jejich podoba a poslání často veřejnosti neznámé. I když se tematikou plzeňských božích muk v minulosti zabývali regionální badatelé, např. Josef. Brož, František Kraus, František Blöch, Ladislav Lábek a Miloslav Janeček, neexistuje žádná literatura, která by se této problematice komplexně věnovala. Dnes je největším odborníkem na tento druh památek Mgr. Karel Foud, pracovník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni (dále jen NPÚ ú. o. p. v Plzni), který publikoval mnoho článků o božích mukách, ale také se přímo podílel na rekonstrukcích většiny z nich.

Známemu plzeňskému sběrateli legend, Jaroslavu Schieblovi se podařilo zachytit mnoho pověstí, které se k těmto památkám vztahují. Mnohdy se boží muka stala námětem pro mnoho uměleckých děl, proto jejich vývoj můžeme sledovat nejen na akvarelech Jiřího Šrámka,¹ nákresech J. Brože a K. Fouda, ale i na dobových fotografiích.

Tato práce se v první řadě zabývá obecnou charakteristikou božích muk, které je věnována hned první kapitola. Ta přibližuje nejen vzhled božích muk z obecného hlediska, popis jednotlivých částí a jejich slohové proměny, ale také jejich funkci, historii či pohnutky lidí, kteří tyto objekty nechali postavit. První kapitola se též zabývá účely, za jakými byla boží muka ničena, a kdo a proč měl na starosti jejich následné opravy. I když jsou tyto informace velmi důležité pro pochopení následujícího textu, není jejich předložení primárním záměrem této práce. Hlavním cílem bylo vyhledat všechna boží muka na území města Plzně pomocí vlastního terénního výzkumu, zdokumentovat je a poté na základě kritického studia pramenů a literatury jednotlivá boží muka představit.

I když je širší okolí Plzně pojednávány objekty také hustě osázené, zaměřila jsem se jen na boží muka nacházející se přímo ve městě, protože zkoumáním většího území bych se nemohla věnovat detailnějším poznatkům vztahujícím se k jednotlivým božím

¹Obrazová příloha č. 3.

mukám.² Ze stejného důvodu jsem se nezabývala ani památečnými kříži a mariánskými sloupy, i když jsou tyto památky božím mukám velmi podobné.

Při mém prvním terénním výzkumu, kdy jsem procházela jednotlivé části Plzně, jsem ovšem zjistila, že je tato metoda příliš náročná a neefektivní, a tak jsem od ní upustila a hledala jiný způsob k nalezení všech božích muk ve městě. Proto jsem se nejdříve zaměřila na vyhledání odborné literatury, od které by se můj výzkum mohl dále odvíjet. Touto literaturou se stal článek K. Fouda v časopise *Zprávy památkové péče*,³ ve kterém byl seznam božích muk nacházejících se na území města a jejich stručný popis. Tento článek mi byl velkou oporou po celou dobu mého bádání, ale hlavně jsem díky němu mohla uskutečnit druhý terénní výzkum, který se již zaměřoval na konkrétní boží muka. Tato metoda byla mnohem efektivnější, podařilo se mi najít a zdokumentovat všechna boží muka, která se do dnešních let v Plzni dochovala. Pořídila jsem snímky nejen celých skulptur, ale i jejich nejbližšího okolí. Poté jsem polohu jednotlivých božích muk zanesla do mapy⁴ a následně vyhledala literaturu, prameny a dobové fotografie k jednotlivým památkám.

Základními prameny mi byly evidenční listy konkrétních božích muk a jejich restaurátorské zprávy, které jsou uloženy v archivu NPÚ. Tyto prameny jsou ovšem k dispozici jen k objektům, které jsou prohlášeny za národní kulturní památku, proto jsem musela vyhledat mnoho informací i z jiných zdrojů. K dispozici mi byly nejen články ve sbornících, ale i v novinách, časopisech a ročenkách. Tyto poznatky jsem doplňovala také o rozhovory s lidmi, kteří se dnes o boží muka starají,⁵ nebo o dobové fotografie, které jsem převážně získala z archivu Západočeského muzea.

Po kritice všech získaných informací jsem u jednotlivých božích muk popsala jejich dnešní vzhled, stav a přesné místo, kde se nachází. Dále jsem památku vročila alespoň do století, a pokud mi to prameny umožnily, tak jsem uvedla i jméno jejího donátora, důvod stavby, různé opravy, rekonstrukce a přemístování. Nezřídka se mi k božím mukám povedlo zachytit i pověst, kterou jsem následně komparovala s dochovanými prameny a pokusila se tak odhalit její historicky podložené jádro. Všechny tyto

² Navíc je problematika drobných památek v krajině velmi dobře zpracovaná např. na severním Plzeňsku Irenou Bukačovou.

³ FOUDEK, Karel. K soupisu kamenných božích muk na území města Plzně. *Zprávy památkové péče*. 1992, roč. 5.

⁴ Obrazová příloha č. 112.

⁵ Rozhovory např. s Františkem Kabátem, členem Sdružení dobrovolných aktivistů, nebo Karlem Foudem, pracovníkem NPÚ ú. o. p. v Plzni.

informace jsou podpořeny bohatou obrazovou přílohou, do které spadají i dobové mapy a plány, na kterých jsou boží muka zachycena. Pro větší přehlednost a lepší názornost jsem daná boží muka sama nakreslila a jejich obrázek umístila přímo do textu.

1. Obecná charakteristika božích muk

1.1. Zařazení, zřizování a funkce božích muk

Boží muka patří do skupiny drobných památek, které tvoří kulturní krajinu.⁶ Spolu s kaplemi, křížovými cestami, cestními kříži, svatými obrázky na stromech a různými oltářky ve skalách spadají do skupiny drobných sakrálních památek, někdy jsou též řazena do staveb lidové architektury.⁷

Boží muka se stavěla z různých důvodů. Zpočátku bylo jejich hlavním úkolem šířit křesťanství, proto se vyskytovala hlavně na frekventovaných místech - u hlavních cest a městských bran (umístění božích muk u městské brány navíc znamenalo, že zde žije křesťanské obyvatelstvo).⁸ V pozdějších dobách byla stavěna i na cestách, kudy procházela náboženská procesí, nejčastěji na místě zjevení svatého,⁹ u léčivých pramenů nebo v prostoru, kde se odehrála nějaká nešťastná událost.¹⁰ Zřizována byla také u cest, které vedly k šibenicím, aby zde mohli odsouzení vykonat své poslední modlitby,¹¹ nebo u polí, kterým měla zajistit bohatou úrodu. Budovala se i v letech hladomoru a morových epidemií,¹² jako pokání za spáchání nějakého hříchu nebo jako vyjádření vděčnosti Bohu.¹³ Ač byly důvody ke vztyčení božích muk různé, primárně byla určena k veřejné zbožnosti, byla pobídkou k zastavení a modlitbě,

⁶ Tyto drobné památky mohou mít různé podoby a funkce. Jsou to nejen památky právního charakteru (mezníky, hraničníky, šibenice, pranýře, smírčí kříže), sakrální architektura, pietní památky (často se tyto objekty druhotně transformují ze světských na sakrální), ale i objekty pamětní a oslavné (mohou mít podobu prostého nápisu na skále, výtvarného díla, obelisků, plastik, pomníků). Do této skupiny se také zařazují památky vzniklé za účelem ozvláštňení krajiny - za jejich vznikem nestála žádná mimořádná událost, vznikly z potěchy tvůrce (např. vytesané postavy ve skalním útvaru. BELISOVÁ, Natalie. Drobné památky v krajině. In *Sborník společnosti pro výzkum kamenných křížů*. 2009, Aš: Muzeum Aš, str. 7 – 11.

⁷ Do lidové architektury jsou zařazena např. v knize FOUČEK, Karel; KAREL, Tomáš. *Lidová architektura – město Plzeň*. Plzeň: Památkový ústav v Plzni, 1998.

⁸ BUKAČOVÁ, Irena; HÁJEK, Tomáš. *Příběh drobných památek. Od nezájmu až k fascinaci*. České Budějovice: Protisk, 2001. ISBN: 80 – 900903 – 9 – 7, s. 58.

⁹ Často nahradila původní polní oltáře. STEINOVÁ, Nataša. Boží muka v krajině. In *Sborník pro výzkum kamenných křížů. Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984 – 1998*, Aš: Muzeum v Aši, 1999, s. 27.

¹⁰ Nešťastná událost mohla mít různé podoby - od úmrtí (vražda, nebo zabití bleskem, stromem, zvířetem) přes přepadení až po pohřbení mrtvolky nemanželského dítěte.

¹¹ U šibenic jsou často zachycena na vedutách a rytinách měst. Např. na vyobrazení Norimberka z let 1493 – 1497 z Liber chronicarum Nuremberg od Hartmanna Schedela, nebo na vedutě Plzně z roku 1602 od Jana Willenberga.

¹² Jako dík přeživších a zároveň prosba Bohu za ukončení těchto strašných období. BUKAČOVÁ, I.; HÁJEK, T. *Příběh drobných památek*, s. 60.

¹³ Např. za záchranu v nouzi, vyléčení nemoci, za vyřešení vleklého sporu či narození dítěte. PALOUŠOVÁ, Zdeňka. *Kamenná boží muka v Jižních Čechách a přilehlé Moravě*. České Budějovice: PBtisk Příbram, 2009. ISBN: 978 – 80 – 85033 – 17 – 5, s. 10.

později však plnila i funkci orientačních bodů v krajině.¹⁴ Zprvu byla jejich nová úloha spíše symbolická,¹⁵ ale později význam této funkce roste – začínají se objevovat ve starých smlouvách, popisech hranic, cest apod.¹⁶ Nejbližší okolí božích muk bylo také někdy vybráno jako místo posledního odpočinku pro ty, kteří nebyli vhodní pro posvěcenou půdu hřbitova, tj. sebevrazi, popravení zločinci, zrádci, nepokřtěné děti.¹⁷

1.2. Jednotlivé části božích muk

Boží muka,¹⁸ jež obrazem nebo slovy připomínají utrpení a muka Spasitelova, mají řadu slohově a regionálně podmíněných proměn, vždy ale vycházejí z jednoho ze dvou základních typů. První z nich jsou boží muka sloupková, neboli klasická, která na našem území představují 70% všech božích muk.¹⁹ Skulptury tohoto typu jsou kamenné, většinou stojí na podstavci o jednom až třech stupních. Na těchto stupních je usazen první článek samotných božích muk – hranolovitý či válcovitý sokl, u kterého bývá vzácně i klekátko. Tento sokl může mít různě zdobené strany²⁰ a většinou obsahuje tesané jméno donátora a letopočet stavby. Druhým článkem božích muk je krycí deska (kruhová, nebo obdélníková), která se skládá z jedné až tří vrstev. Z této desky vystupuje dřík, podle něhož se celá boží muka charakterizují, je to válcovitý, nebo hranolovitý prvek, který symbolizuje sloup, u něhož byl bičován Ježíš Kristus.²¹ Hranolovitý dřík může být čtyř-, šesti nebo osmiboký,²² válcovitý dřík je většinou pravidelný a holý, někdy může být uprostřed rozšířený, výjimečně je i točený,

¹⁴ LOUCKÁ, Pavla. *Boží muka – orientační bod v krajině*. Vesmír 75, 1996, s. 707.

¹⁵ Označovala např. území, do kterého měl zakázaný vstup člověk odsouzený k vyhoštění, jakmile vstoupil do tohoto prostoru, hrozil mu při dopadení až trest smrti. STEINOVÁ, N. *Boží muka v krajině*, s. 27.

¹⁶ Např. smlouva z roku 1407 ukládá jistému měšťanu Hornigovi za užívání obecní louky povinnost udržovat cestu kolem potoka Přířepece až nahoru ke kříži. Originál na pergamenu z roku 1407 je uložen v archivu města Děčín. TAMTÉŽ.

¹⁷ Tyto pohřby musely ovšem proběhnout bez vší okázalosti, jinak by těla byla opět vykopána a umístěna pod šibenici. Nejednou se ovšem stalo, že i když byli zločinci pochováni v tichosti, byla jejich těla na rozkaz obce opět vykopána a přenesena k jiným božím mukám, patřícím např. sousední obci. Spojení božích muk se smrtí dokládají i donedávna udržované rituály v českých vesnicích, kdy se mrtví hlasem příbuzného loučil u božích muk s ostatními a prosil o odpuštění toho, komu ublížil. TAMTÉŽ; BUKAČOVÁ, I.; HÁJEK, T. *Příběh drobných památek*, s. 59.

¹⁸ Německy zvané Marterl nebo Bildstock. TAMTÉŽ.

¹⁹ BRUSINSKÝ, Vladimír. Co jsou boží muka. In *Sborník pro výzkum kamenných křížů. Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984 – 1998*, Aš: Muzeum v Aši, 1999, s. 24 – 26.

²⁰ Zdobení může být provedeno orámováním, žlábkováním, diamantovou visáží nebo vyhotovením různých reliéfů.

²¹ Od tohoto sloupu pak jeho cesta pokračovala na Golgotu. V římském kostele Santa Prassede je dodnes věřícími tento sloup uctíván. PALOUŠOVÁ, Z. *Kamenná boží muka v Jižních Čechách*, s. 12.

²² Boží muka s hranolovitým dříkem zaujímají na našem území třetinu ze všech těchto kamenných památek.

šroubovitý. Dle tvůrčova nadání a množství peněz, které na jejich stavbu obdržel, mohla být pak tato část památky různě ozdobena.²³ Dalším článkem božích muk je hlavice, která je většinou kruhová o jedné až třech vrstvách. Mohou se ovšem vyskytovat i hlavice náročně zdobené – iónské, korintské, toskánské, volutové, s palmovými nebo akantovými listy. Nejpropracovanějším prvkem na božích mukách je kaplicový nástavec, který je někdy otevřen do tří až čtyř stran. Když tomu tak není, jsou tyto strany zaslepeny nikami, které jsou různě hluboké. Tato hloubka je určena tím, jestli zde byla umístěná soška, nebo jen reliéf.²⁴ Tomuto nástavci se také někdy říká baldachýn nebo lucerna (pojmenování je pozůstatkem z dřívějších dob, kdy se v něm zapalovaly svíce za mrtvé).²⁵ Někdy ale může být kaplice nahrazena soškou Panny Marie, tím se druhotně z božích muk staly mariánské sloupy, nebo soškou sv. Rocha (morové sloupy). Nástavec je většinou zavržen stříškou nebo vrcholovým křížem, ten může být kamenný nebo kovový s jedním či dvěma příčnými rameny.²⁶

Druhým typem božích muk jsou zděná, neboli pilířovitá boží muka. Zařadit tyto stavby do správné kategorie je ovšem náročné, mnohdy nelze určit, zda ještě památka spadá do skupiny božích muk, nebo již patří ke kapličkám.²⁷ Ale stejně jako u předešlého typu božích muk je charakterizuje dřík a kaplicový nástavec a na rozdíl od kapliček jim chybí zvonička a jsou postavena na pravidelném půdorysu.²⁸ Tyto dvě části jsou mnohokrát oddělené jen římsou nebo úplně splývají. Stavba mívá většinou ve svém trupu oltářík a nad římsou menší niku pro křížek, sošku nebo svatý obrázek. Někdy jsou další mělké niky i na ostatních stranách těchto zděných božích muk.

²³ Např. žlábkováním, ornamentálními tvary, akantovými listy, patkou či prstencem.

²⁴ Tento reliéf mohl být nahrazen dřevořezbou, nebo obrázkem malovaném na plechu či na skle. BUKAČOVÁ, I.; HÁJEK, T. *Příběh drobných památek*, s. 59.

²⁵ Až později byla tato tradice vystřídána umístováním obrazů, nebo soch znázorňující utrpení Páně právě do tohoto nástavce. TAMTÉŽ, s. 61.

²⁶ Obrazová příloha č. 1.

²⁷ Na našem území se totiž nachází řada velmi si podobných objektů. Např. kapličková boží muka, pilířovitě kapličky nebo kaple výklenkové.

²⁸ BRUSINSKÝ, V. *Co jsou boží muka*, s. 24 – 26.

1.3. Motivy reliéfů a maleb na božích mukách

Motivy reliéfů a maleb na těchto památkách úzce souvisejí s jejich významem – nejčastěji jsou na nich vyobrazeny scény z tzv. malých pašijí (bičovaný Kristus, ukřižování, pieta, rouška sv. Veroniky nebo Kristus padající pod tíhou kříže).²⁹ Oblíbené byly také obrázky s Pannou Marií a svatým Janem. Někdy se v jejich nikách objevují i svatí, kteří byli uznáváni jako patroni objednavatele daných božích muk.³⁰ Předlohy pro tyto reliéfy často pocházely z biblické grafiky pozdní gotiky a mnohdy byly doplňovány textem, který si zvolil sám donátor stavby. Nápisů mohly mít různou podobu, od jednoduchého uvedení osob, které památku nechaly zříditi, až po citát z Písma či náboženského verše.³¹ Někdy je dokonce z chyb a neumělého tesařského písma patrné, že kameník, kterému byla práce zadaná, neuměl číst ani psát.³²

1. 4. Historie božích muk a jejich slohové proměny

Boží muka se vyskytují po celém území České republiky, jejich počet se ale v krajích v souvislosti s náboženskou religiozitou mění. Přirozeně se objevují více v lokalitách katolických, než protestantských.³³ Název pro tyto památky vznikl v první polovině 16. století, když se v lucernách přestaly zapalovat svíce za mrtvé a začaly se zde vystavovat obrazy nebo sochy znázorňující utrpení Páně.³⁴ Dle významného barokního náboženského horlivce Albrechta Chanovského měla být boží muka na našem území stavěna již za Boleslava II. Pobožného. Jejich výstavbu kníže podporoval na radu

²⁹ JOHN, F.; PÁTEK, A. *Drobné sakrální památky Zábřeha a okolí*. Zábřeh: Město Zábřeh, 2005. ISBN: 80 – 239 – 6148 – 9, s. 3.

³⁰ V některých regionech byl uctíván svatý Vendelín, ochránce stád, či svatý Urban, ochránce vinic, oblíbená byla také svatá Uršula, ochránkyně před nebezpečím. Tyto náměty také ovlivňovala patronie sousedních kostelů. BUKAČOVÁ, I.; HÁJEK, T. *Příběh drobných památek*, s. 58 – 60.

³¹ Na jistých božích mukách z roku 1670 je např. dochován verš: „*Stůj, pocestný, byl tě Pán tvůj, Který dal za tebe život svůj. Smrt přetěžkou, z mrtvých vstání U té dojdeš smilování, rozvaž jeho bičování Těž trnům korunování. Na tom místě požehav se, Klaněj se mu myslí z srdce.*“ TAMTÉŽ, s. 59.

³² TAMTÉŽ, s. 58 – 60.

³³ Takřka vzácností jsou např. v jihovýchodním Pošumaví, na Poličsku a sousedícím moravském Novoměstsku, kde bylo mnoho nekatolických obyvatel. Hustě je jimi ale osázeno širší okolí Plzně, Jindřichohradecko, Telecko na Moravě a Jižní Čechy. Z evropského hlediska byla boží muka nejvíce rozšířena v německy mluvící části Evropy, ale nevyhýbaly se jim ani protestantské země, které jinak odmítaly vnější projevy víry. BROŽ, Josef. Boží muka z Plzeňska a Telecka na Moravě. *Časopis Český lid*. 1899, č. VIII, s. 292.; BUKAČOVÁ, I.; HÁJEK, T. *Příběh drobných památek*, s. 60.

³⁴ Jedním z krajových označení pro boží muka je „poklona“. Je to pozůstatek z dob, kdy se u nich lidé vždy poklonili a pronesli např.: „*Ježíši Synu Boha živého, smiluj se nad námi.*“, nebo se pokřizovali a pravili: „*Od nepřátel našich vysvobod' nás Pane!*“ TAMTÉŽ, s. 59.

pražského biskupa, sv. Vojtěcha.³⁵ Jak již bylo řečeno, stavěna byla u cest, aby křesťansky málo poučené pocestné zaujala svými obrazy, a u městských bran, jako symbol křesťanského města. Ovšem jak tehdy tyto památky vypadaly a z jakého byly materiálu, bohužel nelze s jistotou říci. V případě mladších božích muk se již můžeme opírat o písemné i obrazové materiály,³⁶ které dokazují, že se boží stavěla ze dřeva i kamene.³⁷ Zřízení těchto památek ovšem nebylo levnou záležitostí (jen nákup kamenného materiálu na stavbu se vyrovnal nákupu dvou velkých volů),³⁸ proto se stavěla hlavně ze dřeva, nejen kvůli nižší ceně, ale i snazší dostupnosti a lepší opracovatelnosti materiálu. Dřevěná boží muka měla zřejmě velkou škálu podob,³⁹ ale do dnešních let se jich bohužel dochovaly jen zlomky, stejně jako kamenných božích muk s dřevěnými částmi.⁴⁰ I přes velkou rozmanitost detailů na těchto sakrálních památkách⁴¹ se během 15. století ustálila jejich základní podoba, která se vyznačovala nižšími, ale robustnějšími rozměry, přísnými formami, hraněnými dřívky a gotickou ornamentální výzdobou (lomenými oblouky, fiálami, křížovými kytkami). Tento typ se objevuje do poloviny 16. století, originálů se ovšem na našem území dochovalo jen velmi málo, mnohem častěji se vyskytují v alpských zemích. V následujících letech se také stabilizovaly jejich tři základní části – hranolovitý podstavec, dřív a kaplice.

Poté, co začaly ve druhé polovině 16. století pronikat renesanční prvky i do architektury, stávala se boží muka drobnější, vyšší a zdobnější - poprvé se objevují i oblé dřívky s entazí, hlavice s volutami, akantovými listy a hlavičkami andělů. Každá z těchto renesančních památek se svou výzdobou, na rozdíl od božích muk barokních, nápadně liší. Ta se na našem území začala vyskytovat od konce 17. století a jsou si mnohdy velice podobná až identická. Do jejich oltářovitých nik byly vsazovány figurální výjevy, nápisy byly umísťovány do mušlových kartuší a celá skulptura byla

³⁵ Dle přepisu Čeňka Zírta. ZÍBRT, Čeněk. Otázky a odpovědi. *Časopis Český lid*. 1931, č. XXXI, s. 300 - 301.

³⁶ Např. o veduty a dřevoryty z evropského i českého prostředí, různé poddanské řády, soupisy sakrálních objektů, smolné knihy, gruntovní knihy, testimonia o pořízení, posvěcení a údržby sakrálních staveb aj.

³⁷ V poddanském řádu Jaroslava z Martinic z roku 1638 je zmínka o božích mukách: „... A v kteréže vesnici lidé tak možní nebyli, aby z kamene je sdělati dáti mohli, tehdy at' dřevěné postaví. Pokudž dřev k tomu hodných sami nemají, dyž na zámek předouce, za to žádati budou, pán k takovému pobožnému skutku ráčí jim chtíti dřeva hodný sám milostivě darovati.“ Řád poddanský Jaroslava z Martinic z roku 1638. *Archiv český*. 1906, č. XXIII, s. 167.

³⁸ Dle zprávy o kamenných božích mukách u Staré Olešky. BENDEL, W. Aus Alt – Ohlisch. *MNEC*, č. XX, s. 391/1.

³⁹ Od skromných variací, sbitých jen z útlých kmenů přes dřevěný kříž s plechovým malovaným korpusem až po boží muka s vyřezávaným tělem Spasitele. STEINOVÁ, N. Boží muka v krajině, s. 28.

⁴⁰ Jsou zachycena např. na dřevorytu „Der Abt und Krämer“ Hanse Holbeina, nebo na dřevorytu A. L. Richtera.

⁴¹ Způsobenou různými autory, kvalitou materiálu, uměleckými tendencemi a lokálními motivy.

přizdobována andálky, girlandami a ovocnými festony. Před koncem 18. století na nich ale bohaté dekorace zase ubývá, postupně se objevují skromnější formy s renesančním dekorem a hranatými dřívky. V tuto dobu vznikala také první zděná boží muka, která se stavěla až do konce 19. století. Nejčastějšími motivy v jejich nikách byly různé podoby Nejsvětější Trojice (často byly obrazy zasklené a doprovázené úryvky z modliteb). V 19. století se pak vracejí staré, zvláště gotizující stylové formy božích muk a během 20. století nově postavených božích muk podstatně ubývá a jen kopírují starší formy.

1.5. Stavba božích muk a jejich následná péče

Pohnutky, kvůli nimž se boží muka stavěla, nepostihovaly pouze vymezenou skupinu obyvatel, proto můžeme nalézt jejich zřizovatele napříč celým společenským spektrem. Ne vždy se movitost fundátora projevila na výpravnosti díla, ale protože bývala tato stavba často velice finančně náročná, zvláště pokud se jednalo o kamenické dílo, nezřídka na nich nalezneme jména jejich objednavatelů, buď v podobě monogramu, nebo bývá mnohdy uváděno i celé jméno.⁴² Zpočátku nebyl nikdo nucen k péči o tyto objekty, protože většina drobných památek vznikla ze soukromé iniciativy zřizovatelů a záleželo jen na jejich vůli, jestli se o ně v budoucnu postarají. Jsou známy i případy, kdy se na jejich rekonstrukci podílela i vrchnost.⁴³ Boží muka, stejně jako jiné drobné památky v krajině, musela odolávat nejen povětrnostním podmínkám a času, ale i různým druhům vandalizmu. Jejich ničení totiž není jen záležitostí uplynulého století, pouze se změnil účel, za jakým byla poškozována. Dříve totiž byla těmto objektům přikládána nadpřirozená moc, proto byly jejich části používány jako amulety.⁴⁴ Ve smolných knihách jsou zaznamenány i případy, kdy dřevo z božích muk používaly ženy při „čarování“.⁴⁵ V péči o sakrální památky nastal zlom ve 30. letech 19. století, kdy vyšlo v rámci biskupských konzistoriálních kurend roku 1835 nařízení, které si dalo za

⁴² Názvy božích muk bývají nejčastěji odvozeny právě od jmen jejich zřizovatelů.

⁴³ Např. hrabě Edmund Clay – Aldringen, majitel inoveckého panství zakoupil po velké vichřici roku 1857 litinový kříž pro kříž na Pastevním vrchu, o který jinak pečovala rodina Schubertových. BELISOVÁ, N. Drobné památky v krajině, s. 12.

⁴⁴ „... Šibenice bývaly zhusta zlézány nočně z příčin pověrečných a kouzelných. Kouzla provozována se šatem, s provazem, s jednotlivými oudy viselcovými, také řezáno dřevo ze šibenice jako z božích muk...“ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, 2. Díl, Život veřejný mezi r. 1420-1620 : život veřejný v XV. a XVI. věku.* Praha: Matice česká, 1892, s. 865.

⁴⁵ Více ve smolné knize Kutné Hory z roku 1521 – 1571. BISINGEROVI M. a Z. *Kutnohorský manuál práva útrpného.* Kutná Hora: Okresní archiv Kutná Hora, 1987, s. 63.

cíl revidovat a zabezpečit správu všech drobných náboženských památek. Hned následujícího roku proto byly ve většině farností zpracovány soupisy kaplí, křížů a soch,⁴⁶ bohužel ale nepříliš důsledně - většinou došlo jen k pouhému sečtení sakrálních památek bez jakýchkoliv podrobností.⁴⁷ Kromě získání přehledu o počtu a stavu těchto objektů měla akce hlavně získat ke každé z nich patrona – člověka, který by se o památku staral. Proto stavby, které byly vybudovány až po tomto nařízení, podléhaly jinému režimu.

Každý fundátor musel předem požádat místní duchovní a úřady o zřízení nové památky, pak musel složit finanční kapitál, obvykle do kostelní pokladny, jež v následných dobách sloužil jako fond obnovy a údržby pro danou stavbu.⁴⁸ Souběžně s ním musel zřizovatel podepsat i tzv. revers, čímž zavázal sebe i další držitele nemovitosti k jejímu následnému udržování.⁴⁹ Když nebyl osud památky zajištěn tímto reversem, mohlo dojít k založení nadace na její údržbu, nebo byl zřízen tzv. náhradní kapitál.⁵⁰ Zajištění památky do budoucna, získání reversu, nebo kapitálu, bylo velmi důležité, protože bez nich by památka nemohla být posvěcena. Další podmínkou bylo např. vkusné a důstojné provedení díla. Pokud byly všechny podmínky splněny, obdržel žadatel, kterým byl místní duchovní, biskupskou licenci k jejímu požehnání a za velké účasti věřících mohla být boží muka posvěcena.⁵¹ Při tomto aktu byl mnohokrát v jejich blízkosti zasazen i strom, nejčastěji lípa, dub či borovice.⁵² Ne všechny památky získaly po roce 1835 svého patrona, nicméně jich byla většina.

Ovšem i tyto objekty se po roce 1945 dostaly z pozice „zajištěných“ na místo „ohrožených“. V archivech mnoha památkových ústavů lze dosud nalézt dokumenty, v nichž jsou všechny sakrální stavby označovány jako „třídně nepřátelské“. Jedním ze

⁴⁶ Soupisy měly mít jednotný charakter a popis každého objektu měl obsahovat: popis památky a její hodnotu, opisy všech nápisů na památce, jméno zřizovatele, majitele pozemku, na kterém se nacházejí, pod jakým jménem jsou známy, jméno osoby zodpovědné za jejich údržbu a fond na jejich údržbu (pokud nějaký existoval). BELISOVÁ, N. Drobné památky v krajině, s. 12.

⁴⁷ Ve šťastnějších případech dokonce docházelo i k doplňkům v pozdějších dobách, kdy byla vybudována např. nová zastavení.

⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 13.

⁴⁹ Tento revers byl intabulován do gruntovní knihy.

⁵⁰ Ten byl zřizován, jen pokud nebylo v pozdějších dobách možno dohledat, kdo se o stavbu měl starat. Byla také možná varianta, kdy za dobrý stav památky ručil její zřizovatel hodnotou své usedlosti, která byla zanesena do pozemkové knihy jako věcné břemeno. TAMTÉŽ.

⁵¹ Bývalo zvykem, že duchovní, který stavbu posvětil, o této události sepsal v latině testimonium (svědectví). Tyto dokumenty s pořízením, posvěcením a údržbou stavby jsou dnes uloženy v příslušných archivech, či v archivu Arcibiskupské konzistoře Olomouc. JOHN, F.; PÁTEK, A. *Drobné sakrální památky*, s. 2.

⁵² KOUBEK, Pavel. *Krajem zapomenutých svědků*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2007. ISBN: 978 – 80 – 86559 – 84 – 1, s. 48.

zdrojů, které vedly k devastaci všech drobných památek, byly oběžníky Zemského národního výboru v Praze. Byla v nich nařízení, která se při jejich nesplnění trestala pokutou nebo vězením.⁵³ Obce i města měly podle nich např. odstranit všechny německé nápisy, symboly, pomníky a označení upomínající na dobu nesvobody, proto z naší krajiny zmizelo kromě artefaktů, které přímo s okupací souvisely i mnoho jiných památek, které s ní neměly nic společného.⁵⁴ Ani v následujících letech se situace nezměnila. Záznamy okresních výborů z roku 1948 dokazují, že byly stále odstraňovány jak německé nápisy, tak i celé stavby.⁵⁵ Po opadnutí vlny aktivního ničení, nastala jejich dlouholetá ignorace. Až kolem 80. let 20. století se začaly objevovat první pokusy o záchranu a obnovu těchto památek. Ne vždy se setkaly s pochopením místního obyvatelstva, ale od konce 90. let 20. století se začaly tyto objekty stávat romantických fenoménem, což přispělo k jejich záchraně. Bohužel se ale se vzrůstající vlnou oprav objevil i větší zájem o tyto drobné památky, jako o dobře prodejné zboží. V současnosti tedy můžeme vyzorovat dva trendy v zájmu o boží muka. Jednak snahu o navrácení do původní podoby, někdy i funkce, jednak obchodování s nimi jako se „zahradními artefakty“ nebo „stavebními prvky“.⁵⁶

⁵³ První vyhláška, která řešila problematiku těchto památek, byla vydaná 2. června roku 1945. BELISOVÁ, N. Drobné památky v krajině, s. 12.

⁵⁴ Např. desky se jmény padlých v 1. Světové válce, skulptury básníků (např. Schillera), pomníky císaře Josefa II. nebo pamětní desky donátorů veřejných budov. TAMTÉŽ.

⁵⁵ Národní výbor v České Kamenici např. udává: „... ad 2 podotýkáme, že jsou ještě v malém množství v polích i ve městě církevní památky/Boží muka/ s německých textem. Tyto postupem jsou upraveny zakrytím německého textu.“ STEINOVÁ, N. Boží muka v krajině, s. 15.

⁵⁶ BELISOVÁ, N. Drobné památky v krajině, s. 14 – 15.

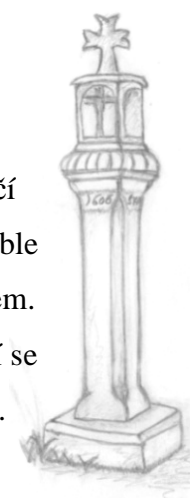
2. Boží muka na území Plzně

Podle dochovaných pramenů se na dnešním území Plzně nacházelo celkem 16 božích muk, do dnešních let se jich dochovalo však pouze 13. Jedna z nich jsou deponovaná ve Skladu SVSMP na Slovanech,⁵⁷ ostatní se vyskytují v různých stavech po celém městě.⁵⁸

Nejstarší pramen pro poznání těchto památek je Willenbergova veduta z roku 1602, na které jsou zachycena boží muka při cestě na Prahu. Tato zřejmě nestarší sochařská díla daného typu v Plzni se však do dnešních let nedochovala, proto jejich úlohu převzala boží muka zvaná Gryspekovská. Postavena byla roku 1606 a dnes se nachází na Bolevecké návsi. Nejmladší boží muka pak pochází z 2. poloviny 19. století a jejich torzo se dnes nachází u lochotínského amfiteátru. Největší výskyt těchto památek je na zmiňované Bolevecké návsi, na kterou byla postupně umístěna tři boží muka a jeden mariánský sloup z okolí. Transfer těchto památek se stal trendem posledního století a je uskutečňován hlavně z důvodů zajištění jejich větší bezpečnosti a přesunu na reprezentativnější místo. Většinu božích muk Plzeň „získala“ při postupném připojování okolních obcí, které se časem přeměnily v její městské části. Všechny tyto sochařské díla spadají do skupiny klasických božích muk a následující kapitoly slouží k přiblížení jednotlivých božích muk na území města Plzně.

2.1. Gryspekovská boží muka

Před domem číslo 16 na Bolevecké návsi stojí nejstarší dochovaná boží muka v Plzni.⁵⁹ Na nízkém odstupňovaném kvádrovém soklu se tyčí hranolový dřív s výrazně okosenými hranami. Zakončený je mohutnou, oble profilovanou krycí deskou s osazeným hranolovitým kanicovým nástavcem. Tento nástavec obsahuje segmentově ukončené niky na bocích. V té čelní se nachází mělký reliéf křížem, a završen je kamenným kotvovým křížem.

⁵⁷ Správa veřejného statku města Plzně, U seřadiště 200, Plzeň 2 – Slovany. Národní památkový ústav (dále jen NPÚ, ú. o. p. v Plzni), evidenční list číslo 23042/4-196.

⁵⁸ Obrazová příloha č. 112.

⁵⁹ Obrazová příloha č. 4.

Na čelní straně dřívku, pod krycí deskou, se nachází vytesaný letopočet 1606, na pravé straně pak znaky S.K.A.⁶⁰ Celá skulptura je pískovcová, vysoká 2, 95m.

Tato boží muka, vročená do roku 1606, původně stála na rozcestí polních cest východně od vesnice Bolevec u Plzně,⁶¹ později to byla křižovatka ulic K Malému Bolevci a K Prokopávce, dnes U Velkého Rybníka a K Prokopávce.⁶² Toto umístění se ovšem s rostoucím provozem ukázalo jako nevhodné, proto byla roku 1985⁶³ přemístěna na Boleveckou náves, kde stojí dodnes.⁶⁴

O tom, kdo a proč nechal tato boží muka zhotovit, prameny mlčí, ale váže se k nim pověst o nešťastném skonu rodiny Gryspeků.⁶⁵ Legenda má mnoho variant,⁶⁶ její jádro však zůstává stejné. Tři verze tohoto příběhu zachytil sběratel plzeňských pověstí J. Schiebl, který je zanesl do své knihy,⁶⁷ jinou zase zaznamenal J. Brož pro časopis Český lid.⁶⁸ Schiebl se domnívá, že pověst vznikla na počátku 19. století poté, co neznámý romanticky založený spisovatel navštívil hrobku rodiny Gryspeků z Grysparu v kostele sv. Petra a Pavla v Kralovicích.⁶⁹ Příběh vypráví o poslední hostině této rodiny na Kaceřově, kde se měli všichni členové otrávit po konfiskaci jejich majetku v roce 1623.⁷⁰

Jednu variantu tohoto příběhu sepsala roku 1926 také jedna z boleveckých škol, když odpovídala na jistý národopisný dotazník:⁷¹ „*Blíže Bolevce u Plzně stojí památný sloup s letopočtem 1606 a na něm malá soška Ježíškova s uraženou hlavou. Ke sloupu tomu*

⁶⁰Obrazová příloha č. 5.

⁶¹BROŽ, J. Boží muka z Plzeňska a Telecka na Moravě, s. 293.

⁶²Obrazová příloha č. 6.

⁶³NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list č. 34106/4-4479.

⁶⁴Obrazová příloha č. 7.

⁶⁵Ve zdejší okoli se jim říkávalo Kryšpáci. Více in: JANEČEK, Miloslav a kol. *Bolevec a okolí*. Plzeň: Typos as, 2001, s. 234 – 236.

⁶⁶Jedna varianta je dokonce z dob vlády císaře Zikmunda – Zikmundova dcera měla mít známost s Floriánem Gryspekem, ten ale Zikmunda zradil, když Žižkovi půjčil dva kanóny. Za tuto zradu celý Gryspekovský rod dostal trest, který je stejný jako v jiných variantách legendy. Tato pověst se ovšem nezakládá na pravdivém jádru, Zikmund se s Floriánem Gryspekem nemohl nikdy potkat, žili v jiné době. Více in: SCHIEBL, Jaroslav. *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce, Díl III*. Plzeň: Vydalo Vlastivědné knihkupectví a nakladatelství Marie Lábkové, 1934, s. 7 - 9.

⁶⁷Tamtéž.

⁶⁸Její vznik odvozuje od divadelní předlohy Kupce benátského, kde si také jedna postava má odnít kus svého masa. Více in: BROŽ, J. Boží muka z Plzeňska a Telecka na Moravě, s. 293.

⁶⁹Více o této hrobce na <http://www.gryspek.cz/mumie.html>.

⁷⁰Tajemný zánik gryspekovského rodu vábil mnohé literáty a spisovatele. Např. Jan Jindřich Marek napsal povídku „Noc na Kaceřově“, nebo profesor Josef Bartovský hudební skladatel, použil tohoto námětu k jedné ze svých symfonických básní a nazval ji Kaceřov. Více in: JANEČEK, M. *Bolevec a okolí*, s. 234 – 236.

⁷¹SCHIEBL, J. *Plzeň v pověsti, legendě, Díl III*, s. 7.

vypravuje se v lidu následující pověst: Rodu Grispeků byla za jeho účast při odboji českých stavů proti Ferdinandovi I. uložena následující pokuta. Za první, měl postavit v Královicích kostel na tmel, míchaný vejci. Za druhé, měl upéci ze strychu mouky vánočku pro chudé a za třetí měl každý člen rodu snísti jeden lot masa ze svého těla, ať syrový, či vařený. První i druhý úkol byly vykonány, o odpuštění třetího úkolu bylo žádáno, v čemž bylo také vyhověno. Když se vracel⁷² nejpřednější z rodu s tímto poselstvím a dojel na koni k tomuto kříži, tázal se Krista, jestli zastihne své milé na živu. Ale nedostávalo se mu odpovědi, a tak v rozčilení urazil palašem soše hlavu (dle jiné verze ji ustřelil). Bůh za to spletl rouhačův rozum, takže, když odjížděl před hrad Kacerovský, kde měl dáti smluvené znamení máváním bílým šátkem, zamával červeným, což bylo znamení, že žádost o milost byla zamítnuta. Když členové rodu, při posledním kvasu rodinného shromáždění, spatřili toto zlé znamení, požili jedu a společně zemřeli. Neblahý posel dojel na hrad a ve sém pomatení chtěl vyjeti koněm po schodech do prvního patra, kde byla hodovní síň, avšak zřítíl se a zlámal vaz.⁷³

Pověst nám tedy potvrzuje, že tato boží muka stála již před rokem 1623. Je však sporné, zda opravdu obsahovala i sošku Ježíška. Niky, které jsou vyhloubené v hlavici, jsou totiž moc mělké, aby se sem soška vešla, a její umístění na vrchu hlavice také není pravděpodobné (kvůli vrcholnému kříži). Dalším důkazem, že tato soška neobsahovala, je zpráva J. Brože z roku 1899, který píše: „Hlavice jest silně vyložena, ozdobena svrchu listovcem, nad ní pak skříňka s výklenky. V jednom z těchto vytesán kříž s Kristem, jemuž hlava uražena.“⁷⁴ Nejen, že J. Brož pak svou verzi příběhu směřuje k uražené hlavě vytesaného krucifixu, nikoli k uražené hlavě sošky, ale navíc máme k dispozici i jejich dobový náčrt, kde jsou zobrazena se zavřenou kaplicí.⁷⁵ Ve stejném článku se autor zmiňuje i o vytesaném datu 1629, který se nám bohužel do dnešních let nedochoval. Údajně byl umístěn na podstavci, kde dnes můžeme číst jen jediný letopočet 1829.⁷⁶

⁷²Vracel se po nestarší a nejpůvodnější cestě ze 16. století, zvané dosud „Stará cesta“. Až do padesátých let 20. století se používala jako úvozová, dnes jsou zachovány jen její části, jinak je zarostlá. JANEČEK M. *Bolevec a okolí*, s. 295.

⁷³SCHIEBL, J. *Plzeň v pověsti, legendě, Díl III.* s. 7., Srov. (pm). Tajemné příběhy hovořily o božích mukách. *MF Dnes*. 6. 12. 1999, roč. 10, příl. Západní Čechy, s. 6.

⁷⁴BROŽ, J. Boží muka z Plzeňska a Telecka na Moravě, s. 293.

⁷⁵Obrazová příloha č. 9.

⁷⁶BROŽ, J. Boží muka z Plzeňska a Telecka na Moravě, s. 293.

Prvními rekonstrukcemi prošla tato památka zřejmě v letech 1829⁷⁷ a 1881,⁷⁸ poté zájem o ní na dlouhou dobu upadl a ve 20. letech 20. století jim byl dokonce uražen vrcholový křížek,⁷⁹ přesto ale Jaroslav Kovář⁸⁰ popisuje jejich stav roku 1963 jako dobrý, mírně omšelý.⁸¹ Existence skulptury byla ovšem velice ohrožena roku 1981, kdy byla při automobilové nehodě povalena do příkopu a značně poškozena.⁸² Národní výbor města Plzně pak poničenou památku předal k rekonstrukci akademickému malíři Jaroslavu Šindelářovi. Ten opět slepil jednotlivé díly skulptury, doplnil chybějící prvky umělým kamenem, ošetřil pískovec proti zvětvávání a jednotlivé části barevně sjednotil.⁸³ Zrekonstruovaná boží muka pak byla roku 1985 ustavena galerijním způsobem⁸⁴ do severní části Bolevecké návsi. Na tomto místě pak proběhly roku 2000 další restaurátorské práce, tentokrát pod patronací akademického sochaře Marcela Hrona.⁸⁵ Mimo jiné jim byl doplněn i chybějící vrcholný kříž na lucerně, který byl nově zhotoven z umělého kamene.⁸⁶ Dnešní podobu památka dostala až po poslední rekonstrukci, která se konala v roce 2010, pod dozorem sochaře Karla Granáta.⁸⁷ Boží muka byla ošetřena nízkotlakým parním čističem, který na ně také aplikoval chemický hubič lišejníků. Přímo na místě pak byla památka natřena speciálním přípravkem, který zpevnil strukturu pískovce a zabránil tím jejímu dalšímu zvětvávání. Došlo i k vytmelení drobných poškození a k úpravě barvy, aby se vzhled všech božích muk na Bolevecké návsi sjednotil.⁸⁸ Závěrečná etapa rekonstrukce představovala tzv. hydrofobizaci –

⁷⁷ Tento letopočet se do dnešních let nedochoval, údajně byl umístěn na soklu těchto božích muk. NPÚ, ú. o.p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list č. (193a)4479.

⁷⁸ Dle data vytesaného do pískovcového podstavce. Obrazová příloha č. 8.

⁷⁹ Dle srovnání nákresu od J. Brože z roku 1899 fotografie z 20. let 20. století, fotografie z počátku 20. století, a článku Ladislava Lábka ve sborníku Plzeňsko. Obrazová příloha č. 9., 10. a 11. LÁBEK, Ladislav. Kronika památek za rok 1921. In *Plzeňsko*, r. 4, č. 1, 1922, Plzeň: Kroužek přátel starožitností, s. 16.

⁸⁰ Tvůrce evidenčního listu č. 4479.

⁸¹ To již byla zapsána ve státním seznamu kulturních památek. NPÚ, ú. o.p. v Plzni, evidenční list č. 34106/4-4479.

⁸² Tamtéž.

⁸³ NPÚ, ú. o.p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 10/D2.

⁸⁴ Kaplicový nástavec byl nasazen reliéfem Krucifixu na stejnou stranu, kde se nachází i letopočet 1606.

⁸⁵ NPÚ, ú. o.p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, list objektu v území zpracovávaných zásad ochrany památkových hodnot č. 59.

⁸⁶ NPÚ, ú. o.p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list č. 4479.

⁸⁷ Obrazová příloha č. 12.

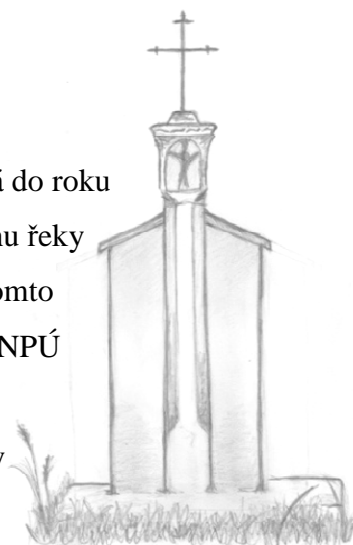
⁸⁸ Kromě těchto božích muk stojí na Bolevecké návsi i tzv. Pechatovský mariánský sloup a Kocherská boží muka. O sto metrů níže stojí Steklinovská boží muka.

skulptura byla ošetřena ochranným roztokem, jenž propouští vlhkost z kamene ven, ale zároveň zabraňuje jejímu pronikání dovnitř.⁸⁹

Tato velmi cenná boží muka, zapsaná jako nemovitá památka č. 34106/4-4479,⁹⁰ se dnes naštěstí nachází ve velmi dobrém stavu. Jsou pod stálým dohledem Národního památkového ústavu, který si klade za úkol je beze změn zachovat a provádět na nich pravidelné konzervační ošetření restaurátorem.⁹¹ Památka je citlivě umístěná ve vesnické památkové zóně Plzeň - Bolevec,⁹² a tak může být nadále odkazem historie následujícím generacím.

2.2. Boží muka v ulici Vyšehradské

Druhá nejstarší dochovaná boží muka v Plzni jsou vročená do roku 1635.⁹³ Dodnes stojí na svém původním místě, na levém břehu řeky Úslavy, ve Vyšehradské ulici.⁹⁴ Přesněji řečeno, dnes se na tomto místě nachází jen jejich kopie, originál je uložen v lapidáriu NPÚ v Plzni.⁹⁵ Podle J. Brože se zde tato památka uchovala po tak dlouhou dobu proto, že byla vezděna do ohradní zdi hospody „Na Plzence“.⁹⁶

Není známo, kdo a z jakého důvodu je postavil, dokonce k nim není dochovaná žádná pověst. Památka je zachycena jako značka na mapách z let 1838 a 1895,⁹⁷ poprvé ji ovšem popsal a zakreslil roku 1912 J. Brož.⁹⁸ V této době byla pořízena i jejich první

⁸⁹Stock zachraňuje plzeňské památky. [online]. Měsíčník zdarma: nejpress, zprávy, kultura, společnost, [cit. 2010-8-10]. Dostupný z: <<http://plzen.nejpress.cz/index.php?clanek=267359127.php>>.

⁹⁰Nemovitě památky. [online]. Dostupný z <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Ok&HiZe=&VybUzemi=1&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=bo%BE%ED+muka&CiRejst=&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=3.1.2012&KodOk=3203> [cit 2012-3-1].

⁹¹NPÚ, ú. o. p. v Plzni, list objektu v území zpracovávaných zásad ochrany památkových hodnot č. 59.

⁹² Vesnická památková zóna Plzeň – Bolevec byla prohlášena Vyhláškou Ministerstva kultury č. 249/1999 Sb. Ze dne 22. 9. 1995. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list č. 34376/4-4478. Více in: FOUČEK, K.; KAREL, T. *Lidová architektura – město Plzeň*.

⁹³ Dle letopočtu patrného na dřívku božích muk ještě na počátku 20. století.

⁹⁴ Dříve ulice Vyšehradská. Obrazová příloha č. 13.

⁹⁵ Obrazová příloha č. 14.

⁹⁶ Obrazová příloha č. 15. Podle tohoto hostince se říkalo i zdejší čtvrti, která spadala pod obec Lobzy. Více in: BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňská předměstí*. Plzeň: Nava, 1997, s. 81.; BROŽ, Josef. *Lidové stavby na Plzeňsku, Část III., Božkov, Lobzy*. Plzeň: Planografia, 1923, s. 5.

⁹⁷ Obrazová příloha č. 16.

⁹⁸ BROŽ, J. *Lidové stavby*, s. 5.

fotografie.⁹⁹ O skulpturu se dlouhá léta nikdo nestaral, roku 1917 byla již v tak špatném stavu, že začala z ohradní zdi, která ji udržovala pohromadě, vypadávat.¹⁰⁰ Samotná zeď se ale také začala rozpadat, proto byla někdy ve druhé polovině 20. století raději zbořena. S jejím stržením byla zřejmě rozebrána i boží muka, která byla ale opět navrácena své původní místo, kde je roku 1970 na své kresbě zachytil Váslav Havlic.¹⁰¹ Než byla skulptura navrácena do nově zbudovaného ohrazení, zřejmě prošla i první rekonstrukcí.¹⁰² O devět let později byl dokonce zpracován návrh na prohlášení božích muk u Úslavy za kulturní památku.¹⁰³ Návrh byl zřejmě zamítnut, protože tato boží muka nejsou dodnes uznána jako národní kulturní památka,¹⁰⁴ ani jako nemovitá památka.¹⁰⁵ Nejen, že návrh nenabyl platnosti, ale krátce po jeho zpracování byla skulptura na svém místě stržena a prakticky dalších deset let zde v tomto stavu ponechána.¹⁰⁶ Až v devadesátých letech 20. století byly jednotlivé části K. Foudem vyzvednuty z písku u ohradní zdi a provizorně uloženy v NPÚ, ú. o. p. v Plzni. Jejich torzo pak bylo během roku 1992 vystavováno v Národopisném muzeu během výstavy „*Lidová architektura v Plzni, minulost, přítomnost, budoucnost?*“¹⁰⁷ s nadějí, že část finančního výtěžku z výstavy bude použit na jejich opravu. Vybrané peníze ale sotva pokryly náklady s výstavou spojené, proto se na uvažovanou opravu božích muk již nedostalo. Roku 1993 se ale finančního zajištění rekonstrukce ujal odbor kultury plzeňského magistrátu, který práci zadal firmě SPOP a akademickému sochaři J. Šindelářovi.¹⁰⁸ Dřív i kaplicovitý nástavec božích muk byly ovšem tak zvětralé, že ani po konzervaci je nebylo možno navrátit zpět do exteriéru, proto byla zhotovena jejich

⁹⁹Obrazová příloha č. 17.

¹⁰⁰Obrazová příloha č. 18.

¹⁰¹Obrazová příloha č. 19.

¹⁰² Stále jim chyběl vrcholový křížek, ale byla narovnána, doplněna o nový podstavec opravený dřív.

¹⁰³ FOUĐ, Karel. K soupisu kamenných božích muk, s. 24 - 25.

¹⁰⁴ Světové dědictví, NKP, chráněná území. [online]. Dostupný z [www: <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?KrOk=Ok&Typy%5B%5D=NP&Nazev=&KodOk=3203>](http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?KrOk=Ok&Typy%5B%5D=NP&Nazev=&KodOk=3203). [cit 2012-3-1].

¹⁰⁵ Nemovité památky. [online]. Dostupný z [www: <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Ok&HiZe=&VybyUzemi=1&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=bo%BE%ED+muka&CiRejst=&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=3.1.2012&KodOk=3203>](http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Ok&HiZe=&VybyUzemi=1&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=bo%BE%ED+muka&CiRejst=&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=3.1.2012&KodOk=3203). [cit 2012-3-1].

¹⁰⁶ FOUĐ, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 24-25.

¹⁰⁷ K této výstavě byla vydaná publikace: FOUĐ, Karel; KAREL, Tomáš. *Lidová architektura v Plzni: minulost, přítomnost, budoucnost*. Plzeň: Památkový ústav v Plzni, 1992.

¹⁰⁸ Jaroslav Šindelář je akademický malíř, sochař a restaurátor, absolvent pražské AVU, spoluzakladatel a ředitel Střední umělecko-průmyslové školy Zámeček. Podílel se již na rekonstrukci Gryspekovských božích muk a mimo jiné restauroval sošku andělíčka vytaženého z Lochotínského lomu, či zhotovil pomník bigbitu v Plzni.

kamenná kopie. Ta byla opět s opěrnou zídou¹⁰⁹ postavena na původní místo roku 1995 a originální části božích muk byly předány NPÚ, ú. o. p. v Plzni.¹¹⁰

Zmiňovaná kopie stojí u zahrady domu č. 19¹¹¹ ve Vyšehradské ulici dodnes. Skládá se stejně jako originál ze čtverhranného, na bocích zkoseného dřívku, který vychází z betonové patky. Na něj nasedá kaplicový nástavec s plastickým reliéfem Krucifixu,¹¹² který je na bocích ozdoben neznámými heraldickými motivy¹¹³ (na originálu zde byly patrné i znaky gotické minuskuły).¹¹⁴ Kaplice je ukončena kovovým křížkem. Jak již bylo řečeno, celá boží muka jsou netradičně doplněná o zídou, ve které jsou ustavena. Až na vlhkost a vrstvu lišejníků v dolní části této zídou je dnešní stav božích muk vcelku uspokojivý.

Tato boží muka, která jsou unikátní hlavně svým tvaroslovím, bohužel nejsou dodnes zapsaná v Ústředním seznamu kulturních památek.¹¹⁵ Podle informací od K. Fouda se o jejich zapsání ani neuvažuje, protože se v exteriéru, jak již bylo řečeno, nachází jen kopie původních božích muk.

¹⁰⁹ Tato zídka byla součástí božích muk již v době, kdy byla v ohradní zdi, tudíž je její přirozenou a původní součástí.

¹¹⁰ KAREL, Tomáš. Návrat ztraceného syna. *Plzeňsko, list pro vlastivědu západních Čech*. 1994, roč. XXI, č. 1, s. 3.

¹¹¹ Obrazová příloha č. 20.

¹¹² Obrazová příloha č. 21.

¹¹³ Obrazová příloha č. 22.

¹¹⁴ FOU, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 24-25.

¹¹⁵ Ústřední seznam kulturních památek obsahuje seznam nemovitých kulturních památek, památkově chráněných území, světovém dědictví, národních kulturních památek a nejohroženějších nemovitých kulturních památek.

2.3. Řeznická boží muka

Vpravo od silnice Plzeň – Záluží, asi 1, 2 km severně od hájovny Dostálka, stojí boží muka zvaná Řeznická.¹¹⁶ Tato skulptura se nachází při žlutě značené Sigmondově stezce,¹¹⁷ několik metrů od repliky středověkého křížového kamene.¹¹⁸ Na stezce je těmto dvěma drobným památkám věnována informační tabule č. 8.

Přesná datace těchto božích muk není bohužel možná,¹¹⁹ ale dle dobových fotografií, na kterých jsou zachycena v původním stavu,¹²⁰ jsou vročena na počátek 17. století.¹²¹ Polohu sice od svého vzniku renesanční památka nezměnila,¹²² ale její dnešní vzhled neodpovídá tomu původnímu.¹²³ Dosud není také známo jméno zřizovatele skulptury, ani přesný důvod, proč byla postavena. Příčiny stavby nám ovšem mohou nastínit pověsti, které se k božím mukám a blízkému smírčímu kameni tradují.

Podle první z nich mají oba objekty připomínat památku řezníka, který zde byl loupežně přepaden a zabit, když jel na trh do Plzně koupit dobytek.¹²⁴ Příběhem by se sice vysvětlovaly reliéfy řeznických seker na soklu božích muk, ale motiv seker se na pojednávaných památkách vyskytuje celkem často.¹²⁵ Další pověst hovoří o tom, že se v těchto místech utkali dva páni v souboji, při němž byl jeden z nich zabit. Souboj by zase objasňoval, proč je na křížovém kameni vytesán kromě kříže též klín nebo hrot, který by mohl podle obdobných příkladů odjinud představovat vražedný nástroj.¹²⁶

¹¹⁶Stojí při původní trase zemské cesty od Plzně na Záluží, Dubský mlýn, Lozu, Manětín a Žatec do Saska. Tato cesta byla hlavní komunikací ještě roku 1785, později se užívala spíše cesta přes Ledce. V okolí zastávky jsou patrné zbytky různých variant rasy v dříve mokřinatém terénu. Dnešní silnice se stavěla v roce 1902. JANEČEK, M. *Bolevec a okolí*, s. 112.

¹¹⁷Josef Sigmond (1868-1956) byl vedoucím hospodářem plzeňských městských lesů a profesorem na pražské lesnické fakultě. Stezka pojmenovaná na jeho počest slouží k hlubšímu poznání rekreačního zázemí prvního plzeňského obvodu. TAMTĚŽ, s. 177.

¹¹⁸Obrazová příloha č. 23. Originál smírčího kamene je uložen v hájovně na Sofronce. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 30861/4-4482.) Více o tomto smírčím kříži in: Kolektiv autorů. *Kamenné kříže Čech a Moravy*. Praha: Argo, 1997. ISBN: 80-7003-157-0, s. 236. Srov. JANEČEK, M. *Bolevec a okolí*, s. 234 – 236.

¹¹⁹Na božích mukách není vytesán žádný letopočet, podle kterého by se dalo určit jejich přesné stáří.

¹²⁰Obrazová příloha č. 24.

¹²¹FOUD, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 24 - 25.

¹²²Obrazová příloha č. 25.

¹²³Obrazová příloha č. 26.

¹²⁴Tyto cesty vedoucí hustým lesem byly opravdu velmi nebezpečné. O tom, že častou obětí těchto útoků byli různí obchodníci a řezníci, vypovídá i nedaleké místo zvané „U vobrázku“. V tomto prostoru u staré Ledecké cesty, kde dříve stála borovice s obrázkem panny Marie, byl údajně zavražděn ledecký řezník ve chvíli, kdy se vracel z plzeňského trhu. JANEČEK, M. *Bolevec a okolí*, s. 197.

¹²⁵Řeznické sekery se objevují např. na božích mukách u obce Hvozd. Obrazová příloha č. 27.

¹²⁶Informace převzaty z tabule u zastavení č. 8 na Sigmondově stezce.

Poslední příběh, který se k těmto památkám vztahuje, je podpořen zápisem z plzeňské matriky zemřelých. Tento text popisuje smrt třech dragounů, kteří byli údajně zabiti nepřáteli v lese za Volevcem na podzim roku 1648.¹²⁷

Ať to bylo jakkoli, zájem o údržbu obou památek časem opadl, proto musel F. Blöch ve svém článku pro sborník Plzeňsko roku 1928 poznamenat, že jsou tato velmi stará boží muka již značně zvětralá a potřebovala by opravit.¹²⁸ Přesto o ně nikdo větší zájem nejevil, proto byla roku 1962 ještě v horším stavu - sokl sloupového podstavce byl částečně rozvalen, zadní roh kaplice uražen a krucifix na něm téměř zničen.¹²⁹ Naděje na renovaci památky stoupla, když byla skulptura zanesena roku 1963 do Ústředního seznamu kulturních památek.¹³⁰ Žádné opravy na nich ale vyhotoveny nebyly, naopak došlo ještě k jejímu většímu znehodnocení, když jí byl roku 1986 zcizen celý kaplicový nástavec.¹³¹ O dva roky později byla boží muka neznámými vandaly dokonce úplně povalena, přesněji byl povalen válcový, v minulosti zkrácený dřík.¹³² Na místě byl ponechán pouze sokl zdobený reliéfem dvou zkřížených řeznických seker v kartuši.¹³³

Dlouhá léta památka ležela v takto žalostném stavu bez povšimnutí,¹³⁴ její vlastníci, Československé státní lesy a závod Plzeň, nevyvinuly žádné snahy o její zachování.¹³⁵ Roku 2004 byl již sokl božích muk natolik zvětralý a napadený lišejníkem, že byl raději s torzem krycí desky uložen pracovníky památkového ústavu v nedaleké hájovně Sofronka¹³⁶ a kamenné díly podstavce bylo nutné rozebrat, očistit a znovu pospojovat.¹³⁷ Po dlouhých letech se tedy i tato boží muka dočkala velké rekonstrukce, která ovšem nebyla dělána pod dozorem NPÚ, ú. o. p. v Plzni a jeho pracovníci dodnes nezjistili, kdo jí vlastně dělal. Po opravách byla památka vrácena na své původní místo, kde stojí na znovu poskládaném čtvercovém podstavci. Tento podstavec a čtyřhranný hladký sokl, na jehož jižní straně jsou v reliéfu vytesány zkřížené řeznické sekery, jsou

¹²⁷ JANEČEK, M. *Bolevec a okolí*, s. 234 – 236.

¹²⁸ BLÖCH, František. Smírčí kříže. In *Plzeňsko*, roč. 10, č. 5, 1928, Plzeň: Kroužek přátel starožitností, s. 94.

¹²⁹ Obrazová příloha č. 28. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 30861/4-4482.

¹³⁰ Dle schválení školské a kulturní komise MěNV Plzeň ze dne 12. 4. 1963. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 30861/4-4482.

¹³¹ FOUĐ, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 24-25.

¹³² NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 30861/4-4482.

¹³³ FOUĐ, K soupisu kamenných božích muk, s. 24.

¹³⁴ Obrazová příloha č. 29.

¹³⁵ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo (196a) 4482.

¹³⁶ V této hájovně dnes sídlí Správa veřejného statku města Plzně.

¹³⁷ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 30861/4-4482. Obrazová příloha č. 30.

jedinými původními částmi této památky. Na sokl navazuje jednoduchý oválný dřík, který je zakončen kamenným křížem.

Na první pohled není tato rekonstrukce příliš zdařilá, neznámý restaurátor totiž neudělal kopii původní hlavice, ale zhotovil „jen“ kamenný křížek, který není ani ze stejného kamene jako dřík. Na místě byl přitom nalezen kus profilace hlavice a k dispozici jsou i dobové fotografie, proto mohla ve výsledku celá skulptura vypadat zcela jinak. Původní boží muka byla celá z pískovce, vysoká 240cm a obsahovala čtyřboký kaplicový útvar s málo znatelnou slepou arkádou na všech stranách, reliéfní krucifix byl vytesán na čelní straně. Ve cviklech¹³⁸ čelní arkády byly pod nevýraznou obíhající římsou vytesány dvě malé růžice. Celá kamenná skulptura byla zakončena nízkým stanem, na němž byl umístěn kamenný křížek.¹³⁹

Po dlouhých letech se tato nemovitá památka č. 30861/4-4482 opět vrátila ze Sofronky na své původní místo a až na nezdařilou rekonstrukci se nachází v docela dobrém stavu.

2.4. Boží muka u Západočeského muzea

V roce 1906 byla z dnešního Borského parku odstraněna kamenná boží muka, vročená do roku 1659.¹⁴⁰ O jejich kráse psal již J. Brož: „Zvláště krásný výtvar kamenického díla slohu reuissančního jsou Boží muka jižně od Plzně vlevo od silnice klatovské v polích.“¹⁴¹ Skulptura se tehdy skládala z kulatého podstavce, ze kterého vycházel hranolový dřík s okosenými hranami, který byl odspodu obložen akantovými listy. Tento dřík byl zakončen otevřenou kaplicí, ve které byla umístěna soška sedícího Krista. Kaplice byla ukončena kovovým křížkem.¹⁴² Boží muka také obsahovala německý nápis a letopočet, dle kterého jsou datována. O tomto nápisu ovšem nemáme mnoho informací,¹⁴³ proto nelze s jistotou říci, kde byl tento text umístěn, nebo jakou technikou byl zhotoven.

¹³⁸ Cvikl je trojúhelníkový útvar vymezený archivoltou v pravouhlé ploše, často zdobený ornamentem.

¹³⁹ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 30861/4-4482.

¹⁴⁰ FOUČEK, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 24-25. Obrazová příloha č. 31.

¹⁴¹ BROŽ, J. *Časopis Český lid*, s. 293.

¹⁴² Obrazová příloha č. 32.

¹⁴³ Jedna z nich pochází z roku 1899, kdy byl tento nápis údajně značně nečitelný. BROŽ, J. *Časopis Český lid*, s. 293.

Jak již bylo řečeno, památka byla na svém původním místě rozebrána a odvezena k rekonstrukci, při níž výrazně změnila svůj vzhled.¹⁴⁴ Byl zhotoven nový oválný dřík, vrcholový kamenný křížek a hranolovitý sokl, který byl vyzdoben monogramem Krista a Panny Marie, několikařádkovým textem, letopočtem¹⁴⁵ a složitě provedeným reliéfním znakem s nápisem MARS.¹⁴⁶ Restaurátor se zřejmě nechal inspirovat nápisy na soklu božích muk na Borech, protože jsou si velice podobné.¹⁴⁷ Po této velké rekonstrukci byla v roce 1910 opět vztyčena na novém místě - v regotizované části bývalého městského opevnění, poblíž Západočeského muzea.¹⁴⁸ Tento prostor byl později doplněn i o barokní sochu Flory a Pomonny,¹⁴⁹ která byla stejně jako boží muka v prosinci roku 1944 poničena při náletu.¹⁵⁰ Z božích muk se tehdy zachoval pouze sokl, ostatní části byly nenávratně zničeny.¹⁵¹ Národopisná společnost v čele s Ing. Arch. Hanušem Zápaem se chystala roku 1948 tuto památku opravit, ale bohužel se tento plán nikdy neuskutečnil.¹⁵² A tak nedaleko původního místa, stále ovšem uprostřed historické části města, stálo torzo božích muk ještě roku 1992. V následujících letech byl sokl¹⁵³ převezen na neznámé místo, poté byl uskladněn v depozitu Technických služeb, kde se zřejmě nachází dodnes.¹⁵⁴

K. Foud, největší odborník na problematiku drobné sakrální architektury v Plzni se domnívá, že šlo o nejdokonaleji propracovanou skulpturu daného typu na plzeňském území. Na jejich zhotovení se údajně podílel i významný plzeňský sochař barokního období Jan Lazar Widemann.¹⁵⁵ Znakem této propracovanosti byla mimo jiné otevřená kaplice se soškou, na území města se s takto zhotovenou kaplicí nacházely jen dvě

¹⁴⁴ Porovnáním nákresu z roku 1899 a fotografie z roku 1916. Obrazová příloha č. 32. a č. 33.

¹⁴⁵ FOU, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 24-25.

¹⁴⁶ Obrazová příloha č. 34.

¹⁴⁷ Obrazová příloha č. 34. a č. 35.

¹⁴⁸ Obrazová příloha č. 36.

¹⁴⁹ Obrazová příloha č. 37. Původně stály v zahradě hostince „U Hamburku“. LÁBEK, Ladislav. Kronika památek. In: *Plzeňsko*, roč. 2, č. 3, 1920, Plzeň: Kroužek přátel starožitností, s. 48.

¹⁵⁰ 20. prosince 1944 se konal čtvrtý nálet na Plzeň tohoto roku. Kromě Škodovky mělo být zničeno i hlavní nádraží. Nádraží bomby nezasáhly, o to víc byl ale poničen prostor kolem nádraží a centrum města. Právě tehdy došlo i poboření hradeb spojující muzeum a hotel Continental a poškození božích muk. ROUČKA, Zdeněk. *Plzeň pod hákovým křížem, fotografie 1939 – 1943*. Plzeň: ZR&T, 2001. ISBN: 80 -238 – 6599 – 4.

¹⁵¹ Obrazová příloha č. 38.

¹⁵² Odbor pro ochranu památek. *Zprávy společnosti pro národopis a ochranu památek v Plzni*. 1948. č. 1. s. 5.

¹⁵³ Obrazová příloha č. 39.

¹⁵⁴ Orální svědectví – rozhovor s K. Foudem dne 11. 4. 2012.

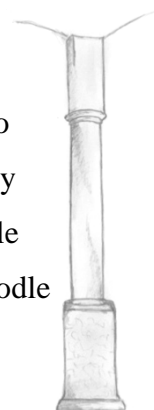
¹⁵⁵ FOU, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 25.

skulptury.¹⁵⁶ I přesto, že naši předkové vyvinuli značné úsilí o zachování obou božích muk, ani jedna z těchto památek se do dnešních let nedochovala. Přesto, že se boží muka na své místo k muzeu nikdy nevrátila, byl tento prostor stále chápán jako velmi duchovní místo, do kterého se lidé několikrát pokusili podobnou sakrální památku umístit. Poprvé to bylo roku 1959, kdy měl být do těchto míst převezen mariánský sloup¹⁵⁷ z křižovatky U Jána.¹⁵⁸ Během transferu byl však sloup poškozen a v tomto stavu ponechán u náletem zničených božích muk.¹⁵⁹ Nakonec se dostal přes františkánský kostel až do lapidária zámku v Křimicích.¹⁶⁰

Druhou památkou, která zde měla být vztyčena roku 1995, byla boží muka, která původně stála v zelinářských zahradách v místech, kde dnes stále ještě stojí Dům kultury Invest. Z tohoto místa byla roku 1913 převezena do Veleslavínovy ulice, kde byla v 70. letech minulého století rozbořena. Po zrekonstruování měla být památka převezena právě k muzeu - to se ovšem nestalo, skulptura je dodnes uložena ve Skladu SVSMP na Slovanech.¹⁶¹

2.5. Boží muka v kostele Všetech Svatých na Roudné

Tam, kde dnes na hřbitově u Všetech Svatých stojí dům s číslem 95, přímo vedle vchodu na hřbitov z ulice Pod všemi svatými,¹⁶² se do druhé poloviny 19. století nacházela hrobníková zahrádka.¹⁶³ A právě v této zahradce, vedle vchodu na hřbitov, stávala jednoduchá sloupkovitá boží muka, která byla podle

¹⁵⁶ Druhá boží muka s otevřenou kaplicí se nacházela v Lochotínském parku. Dnes je zde jen jejich torzo. Více v kapitole Boží muka v amfiteátru.

¹⁵⁷ Obrazová příloha č. 40.

¹⁵⁸ Tento sloup z roku 1737 byl původně postaven při pravé straně Doubravecké silnice, nedaleko od místa, kde dříve stávala šibenice. Když tuto cestu i se sloupem koupil pivovar, byla památka roku 1933 převezena před správní budovu pivovaru. Tam stála až do roku 1956, kdy byla pod záminkou budování nové trolejbusové točny převezena k již zmiňovanému muzeu. SOKOL, Petr; HAJŠMAN, Jan. *Po stopách plzeňské spravedlnosti, Historie a topografie hrdelního soudnictví*. Plzeň: Nakladatelství Českého lesa, 2010. ISBN: 978-80-87316-14-6, s. 115.

¹⁵⁹ Obrazová příloha č. 41.

¹⁶⁰ HAJŠMAN, Jan. *Zaniklá ves s tvrzí Týnec a Pecihrádek v Plzni. Zapomenuté hrady, tvrže a místa 37*, Plzeň: 2007.

¹⁶¹ Více v kapitole Deponovaná boží muka.

¹⁶² Obrazová příloha č. 42.

¹⁶³ Ta se táhla podél jižní ohradní zdi až do jihozápadního kouta hřbitova, kde se napojovala na původní hrobníkův domek. SCHIEBL, Jaroslav. *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce, Díl II*. Plzeň: Vydalo Vlastivědné knihkupectví a nakladatelství Marie Lábkové, 1933, s. 126-127.

pověsti vztyčena na památku jedné zemřelé dívky. Z tohoto místa byla ale kvůli stavbě nového domu pro hrobníka odstraněna roku 1873.¹⁶⁴

Dnes se tato památka z roku 1661 nachází přímo v kostele Všech Svatých na Roudné, kde byla druhotně umístěna. Dochované části těchto božích muk - sokl a válcový dřík plní dokonce funkci sloupu, který podepírá kruchtu kostela.¹⁶⁵ Tento sokl byl při svém přemístění položen vzhůru nohama a dnes lze jen stěží přečíst jedenáctiřádkový český text.¹⁶⁶ Nápis upomíná na Jiřího Mik (se) a jeho manželku Annu, kteří tuto památku nechali postavit ke cti a chvále Boží milosti roku 1661.¹⁶⁷ Ostatní části božích muk, hlavice a vrcholový křížek, se bohužel nedochovaly a jejich tvar je dodnes neznámý. Tyto prvky byly zřejmě odstraněny v době, kdy byla památka přemístěna do kostela, s hlavicí a vrcholovým křížem by totiž nemohla plnit svou novou funkci sloupu. Tímto odstraněním ovšem vznikl nový problém, boží muka byla na podepření stropu moc nízká, a tak musel být jejich dřík uměle doplněn až ke stropu.¹⁶⁸ František Kabát, člen Sdružení dobrovolných aktivistů¹⁶⁹ se domnívá, že vrcholem božích muk mohl být barokní křížek, který je dnes umístěn nad vchodem do hřbitova, kde dřív památka stávala.¹⁷⁰ Jestli tomu tak opravdu bylo, nemohlo se však jednat o původní vrchol skulptury, jelikož na křížku je vytesán rok 17?1.¹⁷¹

Dnes můžeme v zadní části kostela spatřit značně zvětralý, vzhůru nohama postavený hranolovitý sokl, ve kterém je vytesán dnes již nečitelný nápis. Ze soklu vyrůstá oválný dřík, který je zakončen prstencem. Na něj, místo kaplice nasedá hranolovitý prvek, který nastavuje boží muka až ke klenbě, aby mohla podpírat kruchtu.

¹⁶⁴ Podle Jaroslava Schiebla byla přenesena dovnitř hřbitova vedle hrobky rodiny Brožíkových, kde stála právě do roku 1873, než byla údajně rozbita a kámen z ní byl použit při stavbě základů ohradní zdi v nové části hřbitova. Tato informace je ovšem značně sporná, protože kdyby tomu tak opravdu bylo, těžko by se nám dochovala dodnes. TAMTÉŽ.

¹⁶⁵ Obrazová příloha č. 43. Kruchta byla do kostela Všech svatých vestavěna až v závěru 16. století. Původně se na ní chodilo po schodech, které byly vně kostela. Ke konci 19. století bylo schodiště přímo uvnitř, proto musela být část stropu na kůr probourána. Tím ale vzniklo nebezpečí, že by kruchta mohla spadnout, proto byla raději podepřena. A právě k tomu byla použita boží muka z přilehlého hřbitova. ROŽMBERSKÝ, Petr. *Kunčín Hrádek a kostel Všech svatých v Plzni*. Plzeň: Ing. Petr Mikota, 2010. ISBN: 978-80-87170-14-4, s. 15.

¹⁶⁶ Obrazová příloha č. 44.

¹⁶⁷ FOUČEK, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 25.

¹⁶⁸ Obrazová příloha č. 47.

¹⁶⁹ Tento spolek vznikl roku 1974 při stavebně historickém průzkumu kostela – byli to lidé, kteří pomáhali Ing. Anotínu Macháčkovi s průzkumem. Práce byly ukončeny roku 1979, ale kolektiv aktivistů se ještě více rozšířil. A právě tato skupina nadšenců se dnes stará o kostel a přilehlý hřbitov.

¹⁷⁰ Obrazová příloha č. 45.

¹⁷¹ Obrazová příloha č. 46. Orální svědectví – rozhovor s F. Kabátem, členem Sdružení dobrovolných aktivistů, dne 4. 1.2012.

Památka je pískovcová, nyní ovšem pokrytá vrstvou cementu, která celá boží muka sice barevně sjednotila, ale vlivem vlhkosti z nich tato vrstva postupně odpadá.

Pověst, která se o této památce traduje, se váže ke zbožnému poustevníku Jakobovi Krocínovi,¹⁷² který v 17. století pečoval o kostel, a k tehdejšímu hrobaři, jenž zde působil. Poustevník, který bydlel za kostelem Všech Svatých ve své chatrči,¹⁷³ měl jednou podivný sen. Zdálo se mu, že hrobař od Všech Svatých z jakési rodinné nenávisti vykopal mrtvolu mladé dívky, která byla ten den pochována u kostela. Hrob opět zasypal a upravil, mrtvolu pak tajně zahrabal kdesi na hřbitově v neposvěcené půdě. Poustevník nelenil a hned druhý den se hrobaře tázal, jestli je to pravda. Hrobař jej ale hrubě odbyl a Krocín poznal, že mu neříká pravdu. Po několika dnech musel hrobař odjet a poustevník toho ihned využil. Se souhlasem magistrátu, kterému své podezření sdělil, vyhledal hrob oné dívky, nechal ho otevřít a zjistil, že je opravdu prázdný. Když se tedy hrobník ze své cesty vrátil, Krocín na něj uhodil znovu a domlouval mu tak dlouho, až se hříšník přiznal. Odhalený ale žádnou lítost nad svým činem neprojevoval, naopak rouhavě pravil: „Je přeci jedno, kde kdo po smrti leží!“ Z jakého důvodu a kam tělo dívky přemístil, ovšem neprozradit nechtěl. A to ani u soudu, proto byl za svůj zločin popraven a na památku oné dívky byla postavena vedle vchodu na hřbitov boží muka.¹⁷⁴

Později vznikla pověra, že je mrtvola zakopána právě na místě, kde byl postaven nový hrobníkův dům. Hrobník Hecht, zeť hrobníka Seidlera, totiž J. Schieblovi vypravoval, že právě do tohoto domku jednou přišla žebrat stará cikánka. Když dostala almužnu, pravila Seidlerovi: „Máte hezky postavený domek, ale nikdo v něm nebude mít štěstí. Pod jeho grunty totiž leží mrtvola!“ Když o tomto proroctví hrobník později přemýšlel, vzpomněl si na pověst o poustevníkovi a božích mukách a vzniklo v něm přesvědčení, že rouhavý hrobník zakopal svou oběť právě zde.¹⁷⁵

Tato boží muka jsou pátými nejstaršími v Plzni, ale prvními, u kterých známe přesná jména jejich donátorů a díky dochované pověsti můžeme do jisté míry i odůvodnit jejich vznik. Zvláštností těchto božích muk je jejich druhotná funkce, kterou plní v kostele.

¹⁷² ČESAL, Aleš; SCHIEBL, Jaroslav. *Plzeňský pitaval*. Praha: Vydalo nakladatelství Regia, 2005. ISBN: 80-86-367-42-8, s. 91.

¹⁷³ Poustevnu měl nedaleko, na místě, které je dnes zastavěné fakultní nemocnicí. (RŮŽIČKA, David). Chamtivý hrobník vzkřísil nevěstu z mrtvých. *Plzeňský deník*. 23. 12. 2010, roč. 19, č. 297, s. 9.

¹⁷⁴ SCHIEBL, J. *Plzeň v pověsti. Díl II.* s. 127.

¹⁷⁵ TAMTÉŽ.

Těžko říci, jestli jim toto přemístění uškodilo, při přemístění přišla o celý svůj vrchol, nebo spíše pomohlo k jejich zakonzervování. V kostele na ně nepůsobí vnější vlivy, jsou ve stálé teplotě a mimo dosah vandalů. Každopádně by si tato boží muka jistě zasloužila více pozornosti. Nejen od návštěvníků kostela, ale hlavně z řad odborníků, kteří by byli schopni navrhnout a uskutečnit jejich rekonstrukci, popřípadě je navrátit zpět do exteriéru. Zatím jsou ovšem tato boží muka stále majetkem františkánů, kterým celý kostel a přilehlý hřbitov patří.

2.6. Steklinovská boží muka

Steklinovská, nebo též Štekllovská boží muka, která jsou zapsaná jako nemovitá památka číslo 34376/4-4478, dnes stojí před novostavbou modlitebny církve evangelické metodistické, v prostoru parku na rohu ulic Plaská a Studentská.¹⁷⁶

Památku nechali postavit roku 1666 Hons a Markéta Steklinovi, z jakého důvodu tak učinili, ovšem známo není. J. Schiebl ale opět zaznamenal pověst, která se k nim vztahuje, pro národopisný dotazník jej zaznamenala roku 1926 bolevecká škola:¹⁷⁷ Jeden z majitelů Štosavlova statku¹⁷⁸ byl zlý člověk, který týral svého pohůnka,¹⁷⁹ proto se čeledín rozhodl, že raději uteče k císařskému vojsku. Když se po šesti letech vrátil s hodností kyrysnického kaprála, zamířil rovnou ke statku i se svým doprovodem deseti mužů. Když přišel až k usedlosti, rozkázal, aby jim majitel statku ukázal cestu do Chotíkova, proto se musel zlý statkář k družině připojit. Jeli po staré, dnes již zrušené cestě směrem do Chotíkova a v místě, kde stojí Klotzova cihelna, prozradil kaprál svou pravou totožnost, vytáhl bambitku a svého bývalého pána střelil. Nezabil ho, jen jej poranil, proto se sedlák pokusil zachránit a ubíral se zpět k vesnici. Nakonec se ale dopotácel jen před vesnicí, kde skončil. A tam, kde ho mrtvého našli, byla později postavena boží muka.¹⁸⁰

Vypravěči tuto pověst kladli do dob třicetileté války, jiní do švédských nájездů, nebo do válek francouzských, ovšem jaké nájězdy a války přesně vypravěči měli na mysli, J.

¹⁷⁶ Obrazová příloha č. 48.

¹⁷⁷ SCHIEBL, J. *Plzeň v pověsti, Díl III*, s. 9.

¹⁷⁸ Štosavlův dvůr se nacházel na blíže neurčeném místě ve vesnici Bolevec.

¹⁷⁹ Pohůnek byl mladší čeledín, který poháněl při orbě potah.

¹⁸⁰ Srov. JANEČEK M. a kol. *Bolevec a okolí*, s. 230. a SCHIEBL, J. *Plzeň v pověsti, Díl III*, s. 9.

Schiebl již nezaznamenal.¹⁸¹ Jisté je, že byla postavena manželi Steklinovými, ale o jejich důvodech, které je k tomu vedly, můžeme dnes jen spekulovat. Možná byla tato boží muka opravdu postavena na památku tragicky zesnulého sedláka - Hons Stekl, mohl být údajný pacholek a boží muka postavil jako pokání za svůj čin, nebo mohl být jedním z potomků zemřelého.

Původně byla tato boží muka vestavěná ve zdi statku „U Stříbrňáků“,¹⁸² pár metrů od hostince „Na Vršíčku“,¹⁸³ později patřil tento statek rodině Morgensternů,¹⁸⁴ dnes se jedná o dům číslo 63 v Ledecké ulici.¹⁸⁵ Památka byla ve vlastnictví jisté Anny Pejchanové¹⁸⁶ až do roku 1963, kdy byla zapsána do Ústředního seznamu kulturních památek.¹⁸⁷ Ze zdi byla boží muka roku 1977 vybourána a ponechána na stejném místě¹⁸⁸ a až roku 1985 byla přemístěna na Boleveckou náves.¹⁸⁹ Při tomto přesouvání byla památka rozebrána na jednotlivé kusy a ponechána na Bolevecké návsi. Trvalo celý rok, než byla opět postavena a během této doby došlo ke ztrátě mnohých částí skulptury a ty co se zachovaly, byly zvětralé a nasáklé vodou.¹⁹⁰ V takto torzálním stavu byla památka předána 1. 11. 1986 J. Šindeláři k rekonstrukci. Nejdříve bylo zapotřebí z hromady sutí vyzvednout zachovalé části božích muk, které byly později odvezeny na místo nového osazení. Podle původní dokumentace pak byla kamenosochařsky vyrobena chybějící část soklu a památka byla částečně vztyčena. Zcela jí ovšem chyběla volutová hlavice a kamenný křížek, který zakončoval kapličku, proto byly vyrobeny jejich kopie, které byly následně také osazeny. Poté byly doplněny všechny chybějící části směsí z umělého kamene a celý objekt byl v závěrečné fázi zakonzervován.¹⁹¹ Později se však ukázalo, že jejich nové umístění před domem čp. 5¹⁹² je také nevhodné - docházelo zde k opakovanému poškozování památky, např. roku 1988 jim byl ulomen

¹⁸¹ SCHIEBL, J.. *Plzeň v pověstí, Díl III*, s. 9.

¹⁸² (jan). Historické památky. *Plzeňský deník*. 1. 11. 1997, roč. 6, č. 256, s. 11.

¹⁸³ Obrazová příloha č. 49.

¹⁸⁴ JANEČEK, M. *Bolevec a okolí*. Plzeň: Typos as, 2001, s. 229.

¹⁸⁵ Obrazová příloha č. 50.

¹⁸⁶ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo (192a) 4478.

¹⁸⁷ Zápis byl schválen usnesením školské a kulturní komise MěNV Plzeň ze dne 12. 4. 1963. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 34376/4-4478.

¹⁸⁸ Obrazová příloha č. 51.

¹⁸⁹ Rozhodnutím OkNV města Plzně č.j.:kult/38/6/Eli z 28. 12. 1985. Tamtéž.

¹⁹⁰ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 9/D2.

¹⁹¹ TAMTÉŽ.

¹⁹² Obrazová příloha č. 52.

přední levý roh římsy,¹⁹³ navíc byl v jejich bezprostřední blízkosti umístěn sloup veřejného osvětlení, který degradoval jejich působení. Proto bylo opět pro lepší prezentaci a větší bezpečí památky vybráno nové, vhodnější místo. Skulptura byla na podzim roku 2000 převezena do prostoru mezi Boleveckou návší a Plaskou ulici, kde stojí dodnes.¹⁹⁴ Při té příležitosti byla očištěna od mechů a lišejníků tlakovou vodou, byla celkově zpevněna a nově osazena na 4 kvádry, které byly dovezeny z budovy zvané Hamburk.¹⁹⁵

Po rekonstrukcích v letech 2000 a 2010¹⁹⁶ stojí na tomto místě na třech kamenných stupních hranolový hladký podstavec, na jehož čelní ploše je švabachem tesaný nápis:

HONS
STEKL
MARKITA
STEKLIN
1666¹⁹⁷

Tento podstavec ukončuje profilovaná krycí deska. Nad ní se tyčí entazovaný sloup bez patky, s hranolovitou profilovanou hlavicí,¹⁹⁸ na níž spočívá hranolovitý kaplicový nástavec, který je členěný mělkými nikami. Kaplicový nástavec završuje kamenný kotvový křížek. Tato pískovcová boží muka jsou 490 cm vysoká.¹⁹⁹

¹⁹³ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 34376/4-4478.

¹⁹⁴ Obrazová příloha č. 53.

¹⁹⁵ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 1388.

¹⁹⁶ Rekonstrukci v roce 2010 finančně podpořil 50 000 Kč i Stock Plzeň. Peníze byly rozděleny mezi všechna 4 boží muka na Bolevecké návši. Rekonstrukce probíhala ve stejných fázích, které jsou popsány u Gryspekovských božích muk. Stock zachraňuje plzeňské památky. [online]. Měsíčník zdarma: nejpress, zprávy, kultura, společnost, [cit. 2010-8-10]. Dostupný z: <<http://plzen.nejpress.cz/index.php?clanek=267359127.php>>.)

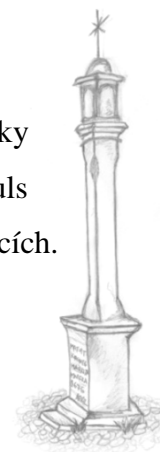
¹⁹⁷ Obrazová příloha č. 54.

¹⁹⁸ T var hlavice byl původně daleko složitější, dnešní stav je výsledkem opakovaného restaurování. Roku 2000 byla úplně nově zhotovena z umělého kamene. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 34376/4-4478.

¹⁹⁹ Obrazová příloha č. 55.

2.7. Boží muka v Doudlevcích

Doudlevecká sloupková boží muka stojí na okraji srázu levého břehu řeky Radbuzy, při Zborovské ulici.²⁰⁰ Památka je vročená do roku 1676 a impuls k jejich stavbě dali manželé Krásní, hospodáři z usedlosti čp. 4 v Doudlevcích. Díky zachovalému nápisu na soklu božích muk známe i celá jména těchto donátorů a přesné datum vzniku památky - Matěj a Marie Krásný nechali boží muka postavit 2. dubna roku 1676.

Zdejší pověst vročená do pobělohorské doby, která byla zaznamenána na začátku 20. století doudleveckým historikem F. Krausem, nám může pomoci objasnit důvody, které vedly k jejich stavbě. Legenda praví, že v místech, kde dnes skulptura stojí, byla podrobena krutému „božímu soudu“ hrstka tvrdohlavých sedláků z Doudlevec²⁰¹ a tři z nich zde měli být dokonce popraveni.²⁰² Nelze ovšem dokázat, jestli byla opravdu boží muka postavena na památku těchto sedláků, protože celá tato událost není podložena historickými prameny. S jistotou ale můžeme říci, že donátoři objektu - manželé Krásní, přišli do Doudlevec roku 1659.²⁰³ Rod se usadil na statcích, které dříve patřily rodině sedláka Hromady²⁰⁴ (čp. 3 a 4). Hromadovi záhadně zmizeli z Doudlevec po bělohorské perzekuci, s největší pravděpodobností emigrovali do ciziny. Jejich zabavené dvory pak byly skoro 50 let spravovány dosazeným úředníkem, než byly vloženy do rukou nových majitelů.²⁰⁵ A právě těmito majiteli se stali manželé Krásní, kteří byli velmi zámožní, proto si mohli dovolit stavbu božích muk i po finanční stránce - jejich statek patřil k největším a nejbohatším ve vsi,²⁰⁶ Matěj Krásný se dokonce stal rychtářem.²⁰⁷ Nejvíce se ovšem zdejší rodáci přiklánějí k názoru, že tato boží muka byla postavena na památku rodin, které v pobělohorské době navždy zmizely z Doudlevec,

²⁰⁰ Obrazová příloha č. 56.

²⁰¹ KRAUS, František. Drobné názvosloví obce Doudlevec. In *Plzeňsko*, roč. 7, č. 3, 1925, s. 55.

²⁰² KRAUS, František. Pobělohorská památka u Doudlevec. In *Plzeňsko*, roč. 14, č. 4, 1932, s. 80.

²⁰³ Pobývali zde od roku 1659 – 1697. BROŽ, Josef. Pomístné názvy na Plzeňsku. *Ročenka národopisného musea Plzeňska*. č. 8, s. 13, 1931, s. 13.

²⁰⁴ Tento rod měl blízko vesnice velké chmelnice. Více in: KRAUS, František. *Ze života obce Doudlevec*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1925, s. 8.

²⁰⁵ KRAUS, F. Pobělohorská památka, s. 80.

²⁰⁶ Tato usedlost se dodnes řadí k nejstarším a nejhodnotnějším stavbám lidového původu nejen na území bývalé vsi Doudlevec, ale i na celém dnešním území města Plzně. Ke statku patří velký dvůr, který je uzavřen ze všech stran. V jeho zadní části pak stojí sýpka, ve které bylo druhotně jako výzdoby použito část barokních božích muk. Nové rodině se zde velmi dařilo a nakonec se tak rozvětvila, že se mnozí z nich ani necítí příbuznými. Více in: FOUČEK, K.; KAREL, T. *Lidová architektura*, s. 78.

²⁰⁷ Také se do jejich usedlosti chodilo k představenému Krásnému „na katechismus“. To byly pravidelné povinné zkoušky z náboženské výchovy. KRAUS, F. *Ze života obce Doudlevec*, s. 25.

protože to nebyla jen rodina Hromadova, ale také např. rodina Syrových ze statku čp. 11.²⁰⁸

O tuto renesanční památku se ovšem dlouhá léta nikdo nestaral, nehlásili se k ní ani potomci manželů, kteří ji kdysi nechali zbudovat, proto značně chátrala. Kaplicový nástavec skulptury byl dokonce druhotně použit jako výzdoba sýpky v usedlosti čp.4.²⁰⁹ Uražený vršek božích muk byl sice v následujících letech nahrazen železným křížem,²¹⁰ ten byl ovšem opět odcizen, již roku 1931 se skulptura skládala jen ze soklu a části dřívku.²¹¹ Torzo božích muk stálo u rušné cesty až do jara roku 2002, kdy bylo z iniciativy KID sdružení rodáků²¹² předáno odbornému restaurátorovi K. Granátovi. Cementové vysprávky, degradace kamenného materiálu a napadení biomasou bylo ovšem tak značné, že již nebylo možno dochované prvky božích muk rehabilitovat.²¹³ Bylo potřeba provést sanaci a hloubkové zpevnění povrchů. Při rekonstrukci nápisu, okoseného dřívku, hlavice a kaplového nástavce využil restaurátor dobové prameny a odborné konzultace K. Fouda. Právě na jeho popud byl vyjmut fragment kaplového nástavce z bývalé sýpky a následně byla zhotovena jeho replika.²¹⁴ Z umělého kamene byla také vyrobena replika krycí desky a soklové partie sloupku s hlavicí. Souběžně s touto výrobou byla prováděna demontáž degradovaných částí architektury a sanace soklu. Sanovaný povrch patky a těla podstavce byl několikrát zpevněn a po technologické pauze bylo započato doplňování v umělém kameni. Původní tesaný nápis byl také rehabilitován.²¹⁵ Dalším krokem prací byla montáž nově vyrobeného kovaného kříže, který navrhl K. Foud. Po tomto završení kompozice architektury bylo provedeno barevné sjednocení a hydrofobizace povrchů.²¹⁶

Po velmi zdařilé rekonstrukci můžeme dnes jihozápadně od bývalého jádra obce spatřit na čtvercově podstavě hranolovitý sokl (o výšce 0, 85 m), který se ve své horní

²⁰⁸ PECHMAN, Václav; STREJC, Karel; ŠNEBERK, Josef. *Doudlevice ve vzpomínkách a historických faktech*, s. 79.

²⁰⁹ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 1593.

²¹⁰ KRAUS, F. *Pobělohorská památka*, s. 80. *Obrazová příloha č. 57.*

²¹¹ BROŽ, Josef. *Pomístné názvy na Plzeňsku*, s. 13.

²¹² KID je sdružení doudleveckých rodáků založené roku 1942. *Vice in: PECHMAN, V. Doudlevice ve vzpomínkách*, s. 3.

²¹³ *Obrazová příloha č. 58.*

²¹⁴ Fotodokumentace tohoto prvku a souvisejících prací je součástí restaurátorské zprávy č. 1593. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, restaurátorská zpráva číslo 1593.

²¹⁵ *Obrazová příloha č. 59.*

²¹⁶ *Obrazová příloha č. 60.* NPÚ, ú. o. p. v Plzni, restaurátorská zpráva číslo 1593.

části rozšiřuje až na úroveň jednoduše profilované krycí desky. Na čelní straně soklu je nápis:

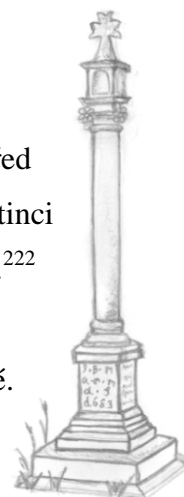
MATVIT
KRSNEG
MARKITA
MNSIKA
1676
2 APRIL

Ostatní stěny soklu jsou hladké, bez nápisu. Na krycí desce soklu spočívá hraněný dřík se základnou na čtvercovém půdorysu, jehož hrany jsou od výšky 0,2 m nad krycí deskou okoseny. Na ní nasedá hranolovitý kaplicový nástavec čtverhranného půdorysu s mírně vpadlými poli ve všech stranách. Ukončen je mírně zvlněnou probranou jehlancovou stříškou, vyvrcholenou kovaným křížkem. Sdružení rodáků KID se po navrácení památky do exteriéru postaralo i o úpravu nejbližšího okolí.²¹⁷

Tato boží muka jsou zapsaná od roku 2007 jako nemovitá památka číslo 102176²¹⁸ opět po rozsáhlé a velmi zdařilé rekonstrukci z roku 2002 opět mohou reprezentativně zdobit jedno z plzeňských předměstí.²¹⁹

2.8. Boží muka Kocherská

V pořadí již třetí boží muka na Bolevecké návsi jsou dnes umístěná před domem čp. 12.²²⁰ Původně stála u zahrady zvané Chmelnice, naproti hostinci pana Kabáta,²²¹ kde byla později zřízena konečná stanice trolejbusu č. 13.²²² V tomto prostoru ovšem nestála odjakživa,²²³ dle nápisu na soklu této sošky ji do těchto místech přemístili roku 1841 jistí bolevečtí sousedé.

²¹⁷ Obrazová příloha č. 61.

²¹⁸ Nemovitou památkou prohlášena rozhodnutím MK ČR č. j. 1215/2002 ze dne 2. 1.2007. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list č. 102176.

²¹⁹ Obrazová příloha č. 62.

²²⁰ Obrazová příloha č. 63.

²²¹ Obrazová příloha č. 64. Pak to byla restaurace „U sudů“ a „Na sudech“. Dnes je tato budova již zbouraná. Srov. (Jan). *Plzeňský deník*. 1. 11.1997, s. 11. a JANEČEK, M. *Bolevec a okolí*, s. 230.

²²² Trolejbusy sem jezdily do roku 1977, pak je na 13 let nahradily autobusy linky 13A a později kapacitnější tramvaje.

²²³ O jejich původním umístění nejsou bohužel žádné dochované zprávy.

Do horní části Bolevecké návsi pak byla transferována ve druhé polovině 20. let v souvislosti s výstavbou panelového sídliště.²²⁴

Tato boží muka jsou vrocená do roku 1693 dle letopočtu, který se na památce nachází. Na hlavici je vytesáno kromě tohoto roku i jméno Andreas Kocher a letopočet 1603.²²⁵ Není ovšem dokázáno, že právě on dal podnět ke stavbě této památky, bohužel se ani nemůžeme opřít o pověst, která by se k nim vztahovala. Okolnosti jejich stavby ovšem nejsou jedinými záhadami těchto božích muk. Nejen, že nevíme kdo, proč a z jakého důvodu je postavil, nevíme ale ani, kde stála první dvě století. Až do roku 1841 nejsou o této památce dochované žádné zprávy, jen nápis vytesaný na pravé boční straně soklu upomíná na Jos. Škardu, Jos. Sstekla a M. Maura, kteří je nechali přenést přibližně na místo, kde dnes stojí Steklinovská boží muka.

Pravděpodobně stejného roku prodělala památka i svou první rekonstrukci²²⁶ a v jejich blízkosti bylo postaveno kované pseudogotické zábradlí.²²⁷ Avšak ani tato ochrana nezabránila jejich postupnému chátrání - roku 1962 měla hlavice sloupu na jedné straně uražené voluty,²²⁸ v srpnu 1966 byla dokonce tato hlavice uražena celá. Takto je zřejmě poškodil stejný vandal, který obdobným způsobem poničil i Steklinovská boží muka.²²⁹ Naštěstí tato horní část památky spadla do prostoru zábradlí a tak mohla být zachráněna dřív, než byla odcizena.²³⁰ A protože byla v tuto dobu sochařská již zapsána v seznamu kulturních památek, byla raději před dalším poničením z prostoru konečné trolejbusu odvezena.²³¹ Ovšem stejně jako Steklinovská boží muka byla i tato při převozu velmi poškozena a poté jen pohozena na skládku nacházející se na Bolevecké návsi.²³² Zde se povalovala až do roku 1986, kdy byla předána J. Šindelářovi k rekonstrukci. Nejdříve byl sochaři opraven dřív, který byl přeražen na dvě části,²³³ poté byla z pískovce vytvořena úplně nová hranolovitá hlavice a uražený

²²⁴ Dle rozhodnutí OkNV města Plzně č.j.:kult/3/86/Eli z 28. 12.1985. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 26553/4-4477.

²²⁵ K tomuto letopočtu nejsou bohužel žádné informace.

²²⁶ FOUČEK, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 25.

²²⁷ Obrazová příloha č. 65. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo (191a) 447.

²²⁸ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 26553/4-4477.

²²⁹ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 419.

²³⁰ Obrazová příloha č. 66.

²³¹ Zřejmě byla odvezena již v období mezi lety 1966 a 1977, protože na fotografii zdejšího okolí z roku 1977 zde již nejsou. Obrazová příloha č. 64.

²³² Fotografická dokumentace božích muk z tohoto období je možná k nahlédnutí v restaurátorské zprávě číslo 9/ D2. Jsou zde fotografie detailů i celých částí božích muk (na skládce, při a po rekonstrukci).

²³³ Byl znovu sestaven na čep a slepen epoxidovou pryskyřicí.

kříž kapličky byl znovu osazen. Když byla boží muka opět sestavena, restaurátor ji očistil s pomocí saponátu a její chybějící části byly doplněny umělým kamenem v barvě původního materiálu. Nové části byly zpatinovány v barevnosti dochovaných částí tak, aby objekt působil jako jednotný celek.²³⁴

Dnes v ulici U Kašny můžeme tato renesanční boží muka spatřit po rekonstrukcích z roku 2000, kdy byla památka očištěna od mechů a lišejníků, odpadlé části byly doplněny o nové plomby z umělého kamene a na závěr byl jejich celý povrch patinován a zpevněn.²³⁵ Roku 2010 byla památka opět očištěna od mechů a lišejníků a zpevněna.²³⁶ Na dvou kamenných stupních je situovaný hranolový sokl s profilovanou patkou, který je ukončen výraznou profilovanou římskou. Na jeho čelní straně je vytesán nápis:²³⁷

9 · 8 · M
α · nferl
R · 3
1603

Na pravé boční straně soklu, při pohledu z čela je vytesán další, dnes již nečitelný nápis, vztahující se k roku 1841:²³⁸

Přenesené r. 1841 paměti Boleveckých sousedů
totiž: Jos. Škardy. Jos. Sstekla. M. Maura

Na soklu stojí asi 2 m vysoký sloup s profilovanou patkou, entazovaným dříkem a ionskou hlavicí s rostlinnými motivy (a s prstencem naspodu). Abakus hlavice je ukončen profilovanou římsou, ve které je vytesán letopočet 1603.²³⁹ Na římse spočívá hranolovitý kaplicový nástavec, jehož slepé půlkruhové arkády jsou vyplněny dnes již sotva znatelnými reliéfními křížky. Ještě v roce 1962 byly v nikách obrázky malované na plechu, ovšem již tehdy byly značně omšelé.²⁴⁰ V jedné z těchto nik je vytesán nápis:

²³⁴ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, restaurátorská zpráva číslo 9/ D2.

²³⁵ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, restaurátorská zpráva číslo 1388.

²³⁶ Obrazová příloha č. 67.

²³⁷ Obrazová příloha č. 68.

²³⁸ Obrazová příloha č. 69.

²³⁹ Obrazová příloha č. 69.

²⁴⁰ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 26553/4-4477.

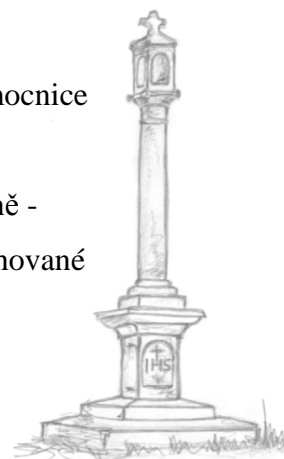
ANDREAS
KOCHER²⁴¹

Dříve byl tento nápis překryt kovovou soškou krucifixu, která po rekonstrukci v roce 1986 nebyla obnovena. Novým prvkem na hlavici se stal obnovený nápis Andreas Kocher. Hlavice dále obsahuje jednu zaklenutou mělkou niku, která se nachází na její čelní straně. Tento kaplicový nástavec je vyvrcholen kamenným kotvovým křížem. Skulptura je pískovcová, vysoká 520 cm.

Tato boží muka patří k nejnáročněji provedeným památkám daného typu na celém Plzeňsku. Přestože byla iónská hlavice s rostlinnými motivy velmi náročné kamenické dílo, vyskytuje se poměrně často - podobnou hlavici obsahují i boží muka v Dolní Lukavici.²⁴²

2.9. Boží muka u Fakultní nemocnice na Borech

V městské části Plzeň – Bory, v blízkosti komplexu Fakultní nemocnice jsou situována další boží muka.²⁴³ Zlomky nápisů na jejich soklu neobsahují žádný letopočet, proto lze jejich stáří určit pouze přibližně - památka byla zhotovena někdy na přelomu 17. – 18. století.²⁴⁴ Dochované nápisy jsou ovšem tak omšelé, že z nich nelze odvodit, kdo a proč nechal boží muka postavit. K této skulptuře se neváže ani žádná pověst, proto jsou nám zatím okolnosti její stavby utajeny.

Původně byla tato mohutná boží muka situována o několik desítek metrů níže, ale kvůli stavebnímu rozvoji města musela být roku 1939 zbořena. Dalším stavebním pracím ovšem překážela i vyvýšenina, na které památka před svým stržením stála, proto byl i tento pahorek srovnán se zemí. Při terénních úpravách bylo zjištěno, že byla boží muka umístěná na mohyle ze střední doby bronzové.²⁴⁵ Zdálo se, že skulptura již nikdy nebude navracena zpět do exteriéru, ale Ladislav Lábek zorganizoval veřejnou sbírku a

²⁴¹ Obrazová příloha č. 70.

²⁴² Obrazová příloha č. 71.

²⁴³ Obrazová příloha č. 72.

²⁴⁴ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 24393/4-4475.

²⁴⁵ Více in: Západočeské muzeum v Plzni, odd. pravěku: Zprávy o průzkumech za rok 1939, Kroftova ulice.

s její pomocí byla skulptura opět roku 1946 vztyčena.²⁴⁶ Ačkoli tento objekt patří k těm mladším na území města, je z pojednávaných památek nejautentičtější. Až na rozebrání a následné složení totiž nebyla tato památka nikdy opravovaná ani zrekonstruovaná, všechny její části jsou tedy zcela původní. I když jim byl roku 1962 uražen roh římsy podstavce a celá boží muka již vykazovala známky omšelosti, byla přesto ponechána bez oprav.²⁴⁷ Již tehdy byly nápisy na soklu ve špatném stavu, napůl nečitelné.²⁴⁸ Vzácné texty ovšem nebyly nikdy obnoveny, proto z nich dnes můžeme stěží přečíst jen písmena.²⁴⁹

Sokl těchto božích muk se zřejmě stal inspirací restaurátorovi, který pracoval na božích mukách odvezených roku 1906 z dnešního Borského parku (ta se po navrácení do exteriéru velmi podobala svou výzdobou popisované památce).²⁵⁰ Svojí velikostí a výtvarným pojetím se skulptuře na Borech podobá také sokl, který byl objeven roku 1988 v nároží jednoho domu z konce 19. století. Je zřejmé, že tento objekt, který obsahuje mělkými nikami s monogramy P. Marie a Krista, je pozůstatkem obdobné památky, jakou představují boží muka.²⁵¹

Jak již bylo řečeno, vzhled těchto božích muk se od jejich zhotovení nezměnil, proto dnes poblíž křižovatky ulic Edvarda Beneše a 17. listopadu můžeme spatřit čtvercový sokl s plinthem hranolového podstavce, který je ukončen mohutnou profilovanou římsou. Stěny podstavce mají propadlé výplně s tesanými nápisy, ze kterých dnes můžeme přečíst jen na jižní straně IHS, na východní MAR, na severní † DS a na západní straně opět písmena MAR. Na podstavci stojí hladký entazovaný sloup, který je dole opatřený patkou a nahoře prstencem s ionizující hlavicí, která nese hranolový kaplicový nástavec. Ve stěnách kaplice jsou polokruhem zaklenuté niky, zvlněná stříška je opatřena v rozích volutami. Na vrcholu stříšky je kamenný kotvový kříž. Boží muka jsou pískovcová, vysoká 4 m.

²⁴⁶ FOUĐ, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 26.

²⁴⁷ Obrazová příloha č. 73. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo (189a) 4475.

²⁴⁸ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list č. (189a) 4475.

²⁴⁹ Obrazová příloha č. 74.

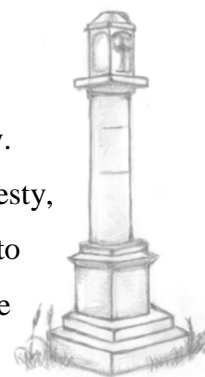
²⁵⁰ Obrazová příloha č. 41.

²⁵¹ FOUĐ, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 26.

Na této nemovité památce číslo 24393/4-4475²⁵² je na první pohled patrné, že v posledních letech nebyla restaurována. Pískovec, ze kterého jsou zhotovena, je značně poškozen povětrnostními podmínkami - dlouhými staletími ztmavl, proto celá památka vypadá pochmurně.²⁵³ Největší újma, kterou památku postihla, je ztráta čitelnosti vytesaných nápisů na soklu. Tím, že se nikdo nepokusil o jejich obnovu, se nám ztratily velmi cenné informace, bez kterých nelze určit, kdy a kdo nechal boží muka zhotovit. Jistě by si tato zatím vcelku zachovalá památka zasloužila více pozornosti – minimálně by potřebovala zpevnit a očistit, jako boží muka na Bolevecké návsi. Také místo, kde boží muka stojí, není již v dnešní době zcela vhodné – památka stojí na travnatém pozemku u parkoviště, vedle frekventované silnice. Je zde vysoké riziko, že ji nějaký řidič svou neopatrnou jízdou poškodí, jak se to již mnohokrát stalo u jiných památek tohoto typu, a těsná blízkost parkoviště devalvuje jejich hodnotu.²⁵⁴ Jejich restaurování se ovšem v blízké době neplánuje, hovořit o jejich opravách se bude tehdy, pokud by byla více poškozena.²⁵⁵

2.10. Boží muka v areálu pivovaru

Nejstarší doložená boží muka na území Plzně jsou zachycena na tzv. Velkém pohledu na Plzeň. Jan Willenberg²⁵⁶ je zobrazil roku 1602 u cesty, která směřovala k šibenici.²⁵⁷ Někteří badatelé si mysleli, že jsou na této vedutě zachycena boží muka, která dříve stála v Sirkové ulici,²⁵⁸ jiní je ztotožňují s těmi, která dnes stojí za správní budovou pivovaru.

J. Willenberg tehdy skulpturu vyobrazil s určitými detaily, proto můžeme všechny tři památky mezi sebou porovnat - více se jim svým tvaroslovím a původním umístěním podobá objekt, který se dnes nachází za reprezentační vilou Prazdroje.²⁵⁹ Ovšem ani

²⁵² Zápis do státního seznamu nemovitých památek byl schválen usnesením školské a kulturní komise MěNV dne 12. 4. 1963. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list č. 24393/4-4475.

²⁵³ Obrazová příloha č. 72.

²⁵⁴ Obrazová příloha č. 75.

²⁵⁵ Orální svědectví – rozhovor s K. Foudem, pracovníkem NPÚ ú. o. p. v Plzni, dne 11. 4. 2012.

²⁵⁶ Znázornil je dokonce na mnoha svých vedutách a kresbách - první vznikla v roce 1601 a byla otištěna v Paprockého Diadochu, o rok později Willenberg Plzeň zakreslil i ve větším měřítku, kresbu vyryl do dřeva a roku 1609 ji poslal městské plzeňské radě. Dřevoryt se však nedochoval a originální kresba je dnes ve Strahovské knihovně. Pravá část kresby, představující severní okraj města, byla zničena. Více in: BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňské veduty*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1984.

²⁵⁷ Obrazová příloha č. 76.

²⁵⁸ Např. Ladislav Lábek. Více o těchto božích mukách v kapitole Deponovaná boží muka.

²⁵⁹ Obrazová příloha č. 77.

jedna z pojednávaných skulptur nepochází z doby kolem roku 1600, proto se nejspíše jedná jen o kopie božích muk z veduty.

Jak již bylo řečeno, tato pískovcová boží muka z přelomu 17. a 18. století²⁶⁰ dnes stojí v areálu pivovaru, za správní budovou čp. 64, v ulici U Prazdroje 3. Nevíme ale přesně, kdy a kým byla památka postavena, nejspíše byla vztyčena poté, co zmizela původní skulptura z počátku 17. století. O jejich stržení nejsou dochované žádné informace, ale nejpravděpodobněji byla starobylá památka zničena Mansfeldovým vojskem v době, kdy jimi byla obléhána Plzeň. Vojáci se tehdy pohybovali i v prostoru bývalé šibenice, protože to bylo výhodné strategické místo s výhledem na město.²⁶¹ Že byla památka opravdu zničena v této době, potvrzují i veduty popisující dobytí Plzně Mansfeldovým vojskem roku 1618²⁶² - na nich je zachycena jen nová šibenice²⁶³ bez božích muk.²⁶⁴ Boží muka jsou v tomto prostoru opět zakreslena až v Gruberově raabizační mapě z roku 1781.²⁶⁵ S největší pravděpodobností jsou zde zachycena již nová boží muka, která byla zhotovená podle předlohy těch původních. Na stejné mapě je u cesty na Doubravku zachycen i mariánský sloup, který zde byl postaven roku 1737.²⁶⁶

Ve dvacátých letech 19. století prošel tento prostor velkými změnami, byla sem přeložena prachárna, která byla zřejmě postavena přímo na kamenných základech šibenice, a v místech, kde stála boží muka, byl postaven strážní domek. Boží muka byla

²⁶⁰ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 100188.

²⁶¹ Vojáci jsou zde zachyceni i na mědirytině dobytí Plzně od Georga Kellera z roku 1619.

²⁶² Mědirytiny z let 1619, 1620 a 1635. MERGL, Jan. *Plzeňské pohledy a veduty čtyř století 1500 – 1900*, Plzeň: Západočeské muzeum, 1995. ISBN: 80-85125-76-5.)

²⁶³ Podle pověsti, kterou zaznamenal Pavel Skála ze Zhoře, měli vojáci na příkaz Mansfeldapůvodní šibenici zbořit. Plzeňané prý tenkrát na obléhatele křičeli, že jejich šibenice je starší než protestantská víra, proto ji vojáci srovnali se zemí. Dle pověsti pak měli postavit šibenici novou a oběsit na ní plzeňského kata. Jak moc je tato pověst pravdivá, nevíme, ale jisté je, že na vedutách popisujících dobytí města Mansfeldem roku 1618 je již šibenice jiná. Zřejmě byla tedy šibenice opravdu vojáky stržena (aby bylo město likvidací symbolu soudní moci potupeno), nebo byla šibenice prostě jen v tak špatném stavu, že bylo nutno postavit novou. A právě s jejím zbořením mohla být stržena i nedaleká boží muka. SOKOL, P.; HAJŠMAN, J. *Po stopách plzeňské spravedlnosti*, s. 91.

²⁶⁴ Obrazová příloha č. 78.

²⁶⁵ Obrazová příloha č. 79.

²⁶⁶ Drobných církevních staveb se v těchto místech nalézalo opravdu hodně - sloužily k modlitbám a pokání nejen odsouzcům, ale i lidem, kteří mířili do města. Kromě již zmíněných božích muk a mariánského sloupu to byla také kaplička, tzv. Ginterova, dnes je za bránou pivovaru, památečný kříž, který byl postaven v zákoutí u pivovarské vlečky a dřevěný kříž, který byl na cestě k lazaretu. Množství těchto drobných památek a jejich časté přesouvání vedlo k tomu, že je mezi sebou různí badatelé zaměňovali nejen na mapách, ale i v literatuře. Toto zaměňování proto velmi komplikuje přesné určení konkrétního objektu a přiblížení jeho historie. SOKOL, P.; HAJŠMAN, J. *Po stopách plzeňské spravedlnosti*, s. 112 - 119. LÁBEK, Ladislav. *Památná místa našeho kraje, Svazek 3: Od „Spravedlnosti“ ku kostelu Sv. Jiří pod Pecihrádkem*. Plzeň: Nákl. vl., 1926, s. 6.

přemístěna na opačnou stranu cesty do ostrůvku, který byl vytvořen rozcestím.²⁶⁷ A jelikož pivovar stále více mohutněl, koupil roku 1869 i pozemky s touto cestou, provoz byl přeložen dále na východ a původní komunikace, po které se přijíždělo do Plzně od středověku, byla pro veřejnost uzavřena.²⁶⁸ Tím se však prachárna a strážní domek ocitly na soukromém pozemku pivovaru.²⁶⁹ Stejný osud by potkal i boží muka, ta byla ale přemístěna k nové okresní silnici již před rokem 1860. Přesněji byla postavena při hradbě malé zahrádky, poblíž starého zájezdního hostince U Města Lipska.²⁷⁰ Jejich přemístěním ale zmizela poslední památka upomínající na šibenici, proto byl na jejich místě postaven nový památečný kříž.²⁷¹

Při pozdějších úpravách prostoru „U Jána“ musela zahrada s hradbou i božími muky ustoupit novému domku a náměstíčku, které v těchto místech vzniklo.²⁷² Hradba hostince byla zbourána, boží muka stržena a ponechána za nově postaveným plotem zmiňované zahrady. Teprve v období před první světovou válkou se památky ujal Měšťanský pivovar, který ji zrekonstruoval, boží muka dostala mimo jiné i nový kovový křížek, a znovu postavil u nově zbudované správní budovy.²⁷³ Časem však tato památka upadla takřka v zapomnění, obecně se soudilo, že byla zničena při náletech na Plzeň ve druhé světové válce (patrně byla zaměněna za památeční kříž, který byl opravdu při náletech téměř zničen). Po celou dobu ovšem stála skulptura na stejném místě, ukryta pod hustým břečťanem.²⁷⁴ A to až do roku 1992, kdy byla v souvislosti

²⁶⁷ Obrazová příloha č. 80. SOKOL, P.; HAJŠMAN, J. *Toulky zaniklou Plzní*, s. 113.

²⁶⁸ Více in: *Plzeňské noviny*, 30. 1. 1869, roč. 5, č. 9. a *Plzeňské noviny*, 3. 2. 1869, roč. 5, č. 10.

²⁶⁹ Pivovar se při koupi těchto pozemků zavázal, že přispěje na stavbu nové prachárny, aby mohla být ta stará zbourána. To se údajně stalo roku 1871, kdy byla postavena nová prachárna na Borech, stavba byla zbořena ale až kolem roku 1880, při stavbě pivovarské vlečky. Strážní domek byl nadále využíván jako vrátnice a strážnice severní pivovarské brány, zbořen byl roku 1905 před výstavbou vodárenské věže a mariánský sloup stál na svém místě i poté, co se pivovar opět roku 1929 rozrostl a i tato památka se ocitla na jeho pozemcích (v její těsné blízkosti byly postaveny velké sladovny). Odtud byla přemístěna až roku 1933 do prostranství U Jána, roku 1956 k muzeu, pak do františkánského kláštera a odtud doputovala až do lapidária křimického zámku. SOKOL, P.; HAJŠMAN, J. *Po stopách plzeňské spravedlnosti*, s. 112 - 119. a SOKOL, P.; HAJŠMAN, J. *Toulky zaniklou Plzní*, s. 99 - 101.

²⁷⁰ LÁBEK, Ladislav. Boží muka u správní budovy měšťanského pivovaru. In *Plzeňsko*, roč. 17, č. 2, 1935, s. 22. Obrazová příloha č. 81.

²⁷¹ Kříž na železném podstavci je znázorněn již na III. vojenském mapování z let 1877 - 80 a také na plánu pivovaru z roku 1892. Podle některých zpráv byl kříž poškozen v závěru II. sv. války, při nočním náletu na seřadovací nádraží v dubnu roku 1945. Takto poškozen zde stál do roku 2002, kdymuselo jeho torzo ustoupit výstavbě válcových věží. Sokl byl převezen k opravě a roku 2005 byl opatřen novým křížem a pamětní deskou a umístěn v parčíku při jižní straně vodárenské věže, asi 50 m od svého bývalého stanoviště. SOKOL, P.; HAJŠMAN, J. *Toulky zaniklou Plzní*, s. 115 - 117.

²⁷² Kvůli rozšíření silnice na Prahu byl zbořen roku 1934 i tento hostinec, za ním již stála nově postavená reprezentační vila Měšťanského pivovaru. Později byly na jeho místě zřízeny stanice autobusů a následně točna trolejbusů. Obrazová příloha č. 82.

²⁷³ LÁBEK, L. Boží muka u správní budovy měšťanského pivovaru, s. 22. Obrazová příloha č. 83.

²⁷⁴ Obrazová příloha č. 83.

s výstavbou parkoviště opět objevena.²⁷⁵ Po sejmutí břechťanu bohužel památka neprošla žádnou odbornou rekonstrukcí, i když ji skulptura vyžadovala,²⁷⁶ pískovec byl zvětralý a poškozený popívaným keřem, navíc památka opět přišla o vrcholový kovový křížek.²⁷⁷ Přesto, že byla roku 1995 zanesena do seznamu kulturních památek,²⁷⁸ restaurována nebyla dodnes. Již roku 2004 byla krycí deska soklu v rozích poškozena, hlavice se v horní části dřívku drolila a přibližně třetina prstence byla úplně odpadlá. Tento stav se bohužel do dnešních let nezměnil, vlastníkem památky je Plzeňský Prazdroj a.s., který, jak se zdá, nevěnuje památce větší pozornost.

Dnes tedy můžeme v areálu pivovaru spatřit kopii původních božích muk z počátku 17. století. Tato kopie je postavena na dvoustupňovém žulovém podstavci, který byl zhotoven s největší pravděpodobností v době, kdy byla památka přemístěna za správní vilu. Podstavec nese čtyřboký sokl, který je krytý profilovanou deskou, na níž dosedá válcový dřív, který se ve spodní partii mírně rozšiřuje. Tento dřív je ukončen oblou prstencovou profilací se čtyřbokou neprofilovanou deskou. Celek je ukončen čtyřbokým kaplicovým nástavcem s mělkými, polokruhem sklenutými nikami, v té jihovýchodní je vytesán plastický korpus Krista na kříži. Nástavec ukončuje stanová stříška, do níž byl původně vetknut trojramenný kovový křížek, který se do dnešních let nedochoval. Boží muka jsou vysoká 280 cm a kromě žulového dvoustupňového podstavce, jsou celá z pískovce.

K této památce se dochovala pověst, kterou zaznamenal J. Schiebl roku 1874.²⁷⁹ Hostinec „U Města Lipska“ disponoval velikou zahradou s kuželkárnou, do které chodili hrát vážení měšťané i různí hospodáři. Kuželkárna nebyla zastřešena, proto byli hráči odkázáni na hezké počasí. Při jedné rozehrané hře se najednou začalo blýskat a hřmít. To se jednomu z pánů nelíbilo, proto, značně posilněn pivem, zvolal: „Hleďme na Svatého Petra, chce s námi hrát! Dobrá, hodím za něj a uvidíme, jaký bude výsledek!“ A vrhl kouli do kuželek. Do jeho hodů ovšem zahřmělo a blesk sjel přímo z nebe do rouhavého hráče. Ostatní se s úlekem rozutekli, a když se vrátili zpět, našli

²⁷⁵ FOUĐ, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 26.

²⁷⁶ Obrazová příloha č. 84.

²⁷⁷ Dle srovnání fotografií po sejmutí břechťanu (č. neg. 219283, archiv NPÚ) a dobového kresby božích muk u zahrady hostince „U města Lipska“ z roku 1860.

²⁷⁸ Prohlášeno za kulturní památku rozhodnutím MK ČR č.j. 8888/92 ze dne 1.8.1995. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 68499/4-5020.

²⁷⁹ Vyprávěl mu ji sládek jménem Mrázek.

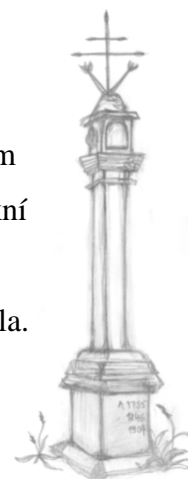
statného hráče, údajně to byl řezník, mrtvého. Po jeho pohřbu pak na své náklady nechali postavit boží muka hned vedle hostince.²⁸⁰

Touto pověstí si zřejmě lidé vysvětlovali náhlé objevení božích muk na tak frekventovaném místě, jako bylo prostranství „U Jána“. Pověst má jistě své pravdivé jádro, protože zahrada s kuželkárnou opravdu u hostince „U Města Lipska“ bývala,²⁸¹ ale jinak jsou tato boží muka daleko starší, než samotná pověst.

Příběh této nemovité památky č. 68489/4 – 5020 je opravdu velmi zamotaný. Nepochybně byla postavena boží muka, u kterých se zastavovali odsouzení při cestě na šibenici. Po svém postavení byla třikrát přestěhována, jednou rozbourána, na mnohá léta úplně ztracena a roku 1992 opět nalezena pod hustým břecťanem. Přesto o ní ale není pečováno tak, jak by si zasloužila - boží muka jsou napadena lišejníky, pískovcový dřív je popraskaný, stejně jako drolící se kaplicový nástavec. Také jim opět chybí vrcholový křížek a místo na kterém stojí, dnes již spíše památku degraduje.

2.11. Boží muka v Radčicích

Na levé straně komunikace vedoucí z Plzně do Radčic, za svodidlem nad řekou Mží, naproti domu čp. 46. se původně nacházela další barokní boží muka.²⁸² Toto umístění se ovšem ukázalo jako krajně nevhodné, pískovcová boží muka vlivem nadměrné vlhkosti z řeky značně chátrala. Tato vlhkost a blízkost rušné silnice památku dlouhá léta narušovaly, proto musela být několikrát opravována.²⁸³

Na soklu božích muk jsou vytesány tři letopočty, absence textu nám ovšem znemožňuje určit, kdo a proč je nechal vybudovat. Dle jednoho z těchto dat je památka vročená do roku 1735, zbylé letopočty (1846 a 1904) připomínají s největší pravděpodobností roky, kdy byla boží muka opravována.²⁸⁴ Poslední a největší rekonstrukce skulptury proběhla roku 2000. Přesto, že byla boží muka zapsána do Ústředního seznamu kulturních památek již roku 1963, byl jejich stav velmi

²⁸⁰ SCHIEBL, J. *Plzeň v pověsti, Díl II*, s. 159.

²⁸¹ (RŮŽIČKA, D.). Rouhavého řezníka zabil při hraní kulečnicku blesk! Plzeňský deník. 9. 11. 2008. roč. 19. č. 214, s. 6.

²⁸² Obrazová příloha č. 85.

²⁸³ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 1566.

²⁸⁴ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 47233/4-1566.

znepokojivý, památka byla značně zvětralá, kamenné části na mnoha místech úplně odpadly, dále byla puklá a poškozená nánosy cementu, který na ně byl aplikován při poslední rekonstrukci.²⁸⁵ Naštěstí byla roku 1971 předána k rekonstrukci akademickým sochařům Zdeňku Šejnostovi a Františku Paškovi. Nejvíce byla poškozena lucerna božích muk, proto byla snesena a odvezena do restaurátorských dílen. Zde byla vytvořena z umělého kamene kopietéto lucerny, která byla následně použita místo originálu, který byl předán investorovi - KSSPPOP²⁸⁶ Plzeň, který jej měl použít jako exponát ke galerijním účelům. Bylo také provedeno celkové očištění díla a doplnění dřívku a profilů umělým kamenem.²⁸⁷ Ozdobný železný křížek byl zbaven rzi a podstoupil nakonzervování. Celá boží muka byla ve finále ztvrdena napuštěním vápennou vodou a barevně sjednocena.²⁸⁸ To ovšem nezabránilo otřesům způsobovaným okolní dopravou, které památku nadále poškozovaly do doby, než ji neopatrnou jízdou srazil nákladní automobil.²⁸⁹ Stalo se tak v únoru 1986. Hranolový dřív se ulomil těsně nad podstavcem a spadl do řeky.²⁹⁰ Po několika dnech byl roztržštěný sloupek v přítomnosti hlídky Veřejné bezpečnosti a pracovníky tehdejšího Stavebního podniku města Plzně z vody vytažen a převezen k opravě do restaurátorské dílny historických památek téhož podniku.²⁹¹ Dřív se po pádu do řeky nedochoval, kopie i originál kaplice byly později nalezeny na skládce Správy veřejného statku města Plzně. Boží muka byla v dílnách deponována dlouhých 13 let,²⁹² než byla předána k rekonstrukci K. Granátovi.²⁹³ Od nehody v roce 1986 zůstal na původním místě u silnice jen sokl skulptury.²⁹⁴ Ten byl k rekonstrukci odvezen až roku 1999 a po následném zrestaurování byl spolu s ostatními částmi božích muk transferován přímo do historického jádra Radčic.²⁹⁵ Zde byl pro památku zhotoven odpovídající betonový

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, dřívější název pro Ústav národního památkového ústavu.

²⁸⁷ Fotografie božích muk během restaurování, včetně detailů kaplice (stav před a po) jsou k dispozici v restaurátorské zprávě číslo 437.

²⁸⁸ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 437. Obrazová příloha č. 86.

²⁸⁹ FOUČ, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 26.

²⁹⁰ Obrazová příloha č. 87.

²⁹¹ (JENÍČEK, V). Radčická boží muka. *Plzeňský deník*. 31. 1. 1996, roč. 5, č. 26, s. 11.

²⁹² I když Jaroslav Bělohávek ve své knize Plzeňská předměstí uvádí, že tato boží muka zde stojí na okraji obce. V tu dobu byla ovšem deponovaná zcela mimo Radčice. BĚLOHLÁVEK, M. *Plzeňská předměstí*, s. 92.

²⁹³ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 1278.

²⁹⁴ Obrazová příloha č. 88.

²⁹⁵ Obrazová příloha č. 89. Toto místo bylo určeno Mgr. Karlem Foudem a Ing. Petrem Bukovským na základě dobové fotografie, na které jsou v těchto místech zachycená původní, dnes nedochovaná boží

základ, do kterého byly postupně vloženy všechny části božích muk. Ty byly řádně očištěny od biomasy, nečistot a zbytků nevhodných cementových donášek, chybějící dřív byl zhotoven z umělého pískovce. Na očištěný a zpevněný povrch byly provedeny donášky chybějících a narušených míst. Díky odpovídající zrnitosti bylo dosaženo kompaktního povrchu a po následném barevném sjednocení i ucelení celého objektu. Vpadlé plochy reliéfů a chronogramy byly barevně zvýrazněny tmavším valérem a následně byl povrch hydrofobisován.²⁹⁶ Finančně tuto rekonstrukci podpořil i obvod Plzeň – Radčice.²⁹⁷ Na začátek návsi byla památka postavena na konci roku 1999 a ještě dva měsíce čekala na zcela nový železný kříž, který byl zpracován dle návrhu K. Fouda.²⁹⁸

Dnes tedy před domem čp. 23. opět stojí celá boží muka, která vypadají stejně jako v době svého vzniku.²⁹⁹ Na hranolovitém soklu jsou jen stěží k přečtení tesané letopočty:

A 1735

1846

1904

Na soklu leží čtvercová profilovaná deska, která nese hranolový, nahoru se zužující dřív s patkou a profilovanou hlavicí. Na hlavicí spočívá hranolový kaplicový nástavec, který je zdobený na bocích reliéfy ve vpadlých, polokruhem zaklenutých polích. Reliéfy zobrazují na čelní straně Ukřižování, vlevo P. Marii s Ježíškem, na zadní straně sv. Jiří, který bojuje s drakem, a vpravo sv. Jana Nepomuckého nebo sv. Kryštofa.³⁰⁰ Kaplicový nástavec završuje jehlan, který je oddělen římsou. Tento jehlan nese dvojramenný kovaný kříž a dvojici kovaných tulipánů.

muka v Radčicích. Tato boží muka byla úplně jiného typu – byla celá bílá s kulatým dřívem, dutou kaplicí a kovaným křížkem. Tato fotografie je k nahlédnutí v restaurátorské zprávě č. 1278.

²⁹⁶ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, restaurátorská zpráva číslo 1278.

²⁹⁷ Oprava stála 50 000, půlku zaplatily Radčice a půlku památkáři. (VOLARÍKOVÁ, Zuzana). Kaplička i boží muka dostaly nový kabát. *Plzeňský deník*. 5. 1. 2000, roč. 9, č. 3, s. 13.

²⁹⁸ (VOLARÍKOVÁ, Z.). *Plzeňský deník*. 5. 1. 2000, s. 13. a NPÚ, ú. o. p. v Plzni., restaurátorská zpráva číslo 1278.

²⁹⁹ Obrazová příloha č. 90.

³⁰⁰ Sv. Kryštof je uznáván jako patron poutníků a je vyzíván na pomoc proti vodě, moru a bouři. Sv. Jan Nepomucký je zase patronem zvědavých tajemství, tekoucí vody a je považován za ochránce lidí při přírodních pohromách a povodních. Jelikož byla boží muka původně postavena u silnice blízko řeky, oba mučedníci mohli být logickým námětem k vypracování reliéfu. I. Bukačová, která zpracovala evidenční list této památky v roce 2004, se přiklání k Janu Nepomuckému. V knize *Plzeňská předměstí Jaroslav Bělohávek* chybně uvádí, že reliéfy zobrazují momenty z Kristova života. (NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 47233/4-1566. BĚLOHLÁVEK, M. *Plzeňská předměstí*, s. 92. Obrazová příloha č. 91.

Příběh této nemovité památky č. 47233/4-1566 má po mnoha letech přeci jen šťastný konec. Nové umístění božích muk památce zcela vyhovuje a tak opět důstojně doplňuje památkovou zónu Plzeň - Radčice.³⁰¹

2.12. Boží muka v Černicích

V blízkosti černického hřbitova se nacházejí další barokní boží muka. Původně stála při severní straně silnice do Radobyčic,³⁰² odkud byla roku 1997 převezena do restaurátorských dílen a po následných opravách byla převezena na návrší nad obec, kde stojí dodnes.³⁰³

Boží muka jsou vročená do roku 1742 a údajně byla postavena na památku radobyčického mlynáře, který se v těchto místech zabil.³⁰⁴ Jiná pověst, která se k této sovětu vztahuje, hovoří o husarovi, který zde přišel o život pádem z koně.³⁰⁵ Hodnoty této barokní památky jsou umocněny typem dříku, který je oproti jiným kamenickým dílům daného typu čtyřboký, kónického tvaru, zatímco u většiny ostatních dochovaných sovětu bývá dřík vesměs válcový s entazí.³⁰⁶

O památku se léta nikdo nestaral, proto byla roku 1997 ve velmi špatném stavu.³⁰⁷ Navršení okolního terénu navíc bylo tak značné, že zakrylo celý kamenný základ a celý plintus soklu. Po opatrném rozebrání bylo zjištěno, že památka již zřejmě není na svém původním místě. Nasvědčovalo tomu spojení dílů cementem a nevhodnými krátkými a slabými trny. Také by to vysvětlovalo značné mechanické poškození kamene, zejména rohů dříku, abaku a kaplicového zakončení. Povrch památky byl hojně napaden mechy, bakteriemi a lišejníky, jež místy tvořily jednolitou masu. Kámen vykazoval korozivní změny povrchu a čtyřboký kaplicový vrcholek měl trhlinu téměř po celém vertikálním obvodu. Boží muka také postrádala plastiky, které byly zřejmě umístěny ve třech

³⁰¹ Vesnická památková zóna Plzeň – Radčice byla prohlášena vyhláškou MK ČR č.249/1995 Sb. Ze dne 22. 9.1995. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 47233/4-1566.

³⁰² Obrazová příloha č. 92 a č. 93. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 226.

³⁰³ Obrazová příloha č. 94. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, Návrh na přemístění kamenných slupkových BM, 17.3.997.

³⁰⁴ BROŽ, Josef. *Lidové stavby na Plzeňsku, Část IV., Koterov, Černice*. Plzeň: Planografia, 1925, s. 16.

³⁰⁵ J. Schieblovi tento příběh vyprávěl J. Lukeš, třídní učitel v Černicích v roce 1926. SCHIEBL, J. *Plzeň v pověst, Díl III*, s. 80.

³⁰⁶ Obrazová příloha č. 95. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 1097.

³⁰⁷ Obrazová příloha č. 96.

lucernovitě otevřených polích, a vrcholový křížek.³⁰⁸ Naštěstí bylo dalšímu chátrání památky zabráněno NPÚ, ú. o. p. v Plzni, který nechal boží muka rozebrat a transferovat do ateliéru K. Granáta, jenž ihned začal s jejich rekonstrukcí. Všechny části památky byly pod jeho rukama řádně očištěny od biomasy a nečistot a zbaveny nevhodných cementových donášek. Do praskliny kaplice byl injektován Porosil a na vrcholek byl umístěn nový, pozinkovaný křížek.³⁰⁹ Díky odpovídající zrnitosti bylo dosaženo kompaktního povrchu a po následném barevném sjednocení byla celá boží muka hydrofybizována.

Ivana Bukovská³¹⁰ v roce 2001 popisuje jejich stav jako výborný. Do dnešních let se to naštěstí nezměnilo a tak můžeme v Černicích spatřit na čtyřbokém nízkém soklu čtyřboký, asi 1m vysoký podstavec, který je ukončený výraznou profilovanou římsou. Nad ní se tyčí čtyřboký, prolomený, asi 1,2 metru vysoký dřík, který se nahoru mírně zužuje. Dřík má vlastní podstavec i římsu, na níž je umístěn kaplicový nástavec – rovněž čtyřboký, prolomený na všech stranách nikami. Jedna z nich je ozdobena jednoduchým reliéfem křížku v propadlé slepé arkádě. Nástavec je završen stanovým útvarem, který na vrcholu nese kovaný křížek. Na čelní straně podstavce, v ploše obtažené ryskou, čteme tesaný nápis:

WB
IHS
1742

Celá boží muka jsou 3 metry vysoká, zhotovená z pískovce.³¹¹

I přes to, že byla tato boží muka roku 1981³¹² smazána z Úředního seznamu nemovitých kulturních památek, jejich stav se naštěstí do opětovného zapsání roku 2003³¹³ nezhoršil. Naopak, roku 1997 byla kompletně zrestaurována a nyní opět tato nemovitá památka č. 100188 dotváří kulturní ráz krajiny v Černicích.³¹⁴

³⁰⁸ Křížek zde chyběl již roku 1925. Obrazová příloha č. 97.

³⁰⁹ Tento křížek byl opět navržen Karlem Foudem.

³¹⁰ Tvůrce evidenčního listu číslo 100188.

³¹¹ Obrazová příloha č. 98.

³¹² V souladu s rozhodnutím MK ČSR č.j.7531/80-VI/1 ze dne 26.2.1980. Národní výbor města Plzně rozhodl o zrušení zápisu ve Státním seznamu nemovitých kulturních památek dne 2. 3. 1981. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 100188.

³¹³ Znovu prohlášeno za kulturní památku rozhodnutím MK ČR č.j. 1217/2002 ze dne 24.3.2003. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 100188.

³¹⁴ Obrazová příloha č. 99.

2.13. Deponovaná boží muka

V prostoru, kde se dnes nachází Dům kultury Invest, byly ještě na počátku dvacátých let zelinářské zahrady. Ty jsou zachyceny i na dobové fotografii z devadesátých let dvacátého století, na které jsou zobrazena i další boží muka.³¹⁵ Právě tato skulptura byla často přirovnávána k božím mukám, která jsou patrna na Willenbergově vedutě. Památka jim ovšem svým vzhledem, stářím ani tvaroslovím neodpovídá.³¹⁶

Není dokázáno, kdo, kdy a proč nechal tato boží muka zhotovit, ale váže se k nim pověst, kterou opět zachytil roku 1881 J. Schiebl.³¹⁷ Boží muka podle ní nechal vybudovat jistý plzeňský měšťan jako trest za to, že kdysi zradil Plzeňany. V době, kdy Plzeň ohrožoval neznámý nepřítel, vydal se totiž nepřítelům vstříc a prozradil jim, jak silnou posádkou Plzeň disponuje. Na oplátku mu bylo slíbeno, že jeho hospodářství, které se nalézalo právě v místech, kde byla muka zbudována, bude po vítězství ušetřeno od rabování. Nekalé vyjednávání se ale prozradilo a hospodář musel po skončení konfliktu za pokání postavit boží muka přímo u svého stavení.³¹⁸ Vznik této památky ale od pověsti odvodit nelze, protože ve 2. polovině 19. století, do které jsou boží muka vročena,³¹⁹ nebyla Plzeň nikým ohrožována.

Jak již bylo řečeno, byla tato skulptura zhotovená asi v průběhu 2. poloviny 19. století a byla vezděna do hradby u Lindauerovic zahrady, za mostem přes řeku Radbuzu.³²⁰ Roku 1913 ji Kroužek přátel starožitností přemístil na roh do Veleslavínovy ulice a sadů Pětatřicátníků.³²¹ Zde stála až do 70. letech 20. století, kdy byla kvůli stavbě nového mostu u Pekla (dříve Antonína Zápotockého, dnes generála Pattona) stržena a odvezena na skládku. Odtud se památku ovšem podařilo převést zpět do Plzně ve značně poškozeném stavu.³²² Nejdříve byla uskladněna v jistém hangáru na Borech s tím, že bude zrekonstruována a navrácena zpět do exteriéru. Dokonce jí bylo vybráno i nové místo – památka měla nahradit zničená boží muka u Západočeského

³¹⁵ Obrazová příloha č. 100. a 101.

³¹⁶ FOUČEK, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 24.

³¹⁷ Pověst mu vypravoval jistý pan Steinhauser.

³¹⁸ SCHIEBL, J. *Plzeň v pověsti, Díl II*, s. 160. Srov. (pm). *MF Dnes*. 6. 12.1999, s. 6.

³¹⁹ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 23042/4-196.

³²⁰ Obrazová příloha č. 102.

³²¹ Obrazová příloha č. 103.

³²² NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 23042/4-196.

muzea.³²³ Do tohoto prostoru měla být navracena roku 1995. K této dislokaci však nikdy nedošlo a dnes jsou tato boží muka deponovaná ve Skladu SVSMP na Slovanech.³²⁴

Dle dobových fotografií a obrázků víme, jak dříve tato boží muka vypadala. Na dvou novějších stupních stál čtyřhranný podstavec, který byl nahoře okosený. Na tomto soklu byl nápis:

Opraveno kroužkem přátel starožitností.

Tento nápis byl bohužel dále nečitelný již v roce 1962. Ze soklu vyrůstal užší osmiboký dřík, který nesl kaplicový nástavec s půlkruhovými slepými arkádami na 3 stranách, čtvrtá, zadní, strana byla plochá. Kaplice byla zakončena cimbuřím a vyvrcholena nízkým čtyřbokým jehlanem, z něhož vyrůstal křížek. Boží muka byla pískovcová, asi 300 cm vysoká.³²⁵

Dnes se tato nemovitá památka č. 23042/4-5020 nachází v torzálním stavu - skládá se z několika oddělených částí. Kámen je značně poškozen, častým přesouváním objektu se odštípaly kusy kamenných prvků, jiné části božích muk se úplně ztratily, jako např. sokl památky.³²⁶ Skulptura je svým zpracováním velice zajímavá, v Plzni jediná s takto tvarovanou hlavicí. O to více je smutné, že jsou už dlouhá desetiletí deponována ve skladu a s jejich restaurováním se v nejbližší době nepočítá.³²⁷

2.14. Boží muka u amfiteátru

U amfiteátru letního kina v místech, kterým se dříve říkalo „V Lesíku“, podle hustého háje smrků,³²⁸ se nachází torzo božích muk.³²⁹

Dle dobových fotografií je jejich vznik vročen do 2. poloviny 19. století, ovšem jméno donátora a důvod jejich stavby nám bohužel není znám. Není dochovaná ani

³²³ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 196.

³²⁴ U seřadiště 200, Plzeň 2 – Slovany. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 23042/4-196.

³²⁵ NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 23042/4-196.

³²⁶ Obrazová příloha č. 104.

³²⁷ Orální svědectví – rozhovor s K. Foudem, pracovníkem NPÚ ú. o. p. v Plzni, dne 11.4.2012.

³²⁸ Kolektiv autorů. *Lochotín, Edice kroužku Přátel starožitností*. Plzeň: Kroužek přátel starožitností, 1914, s. 6.

³²⁹ Obrazová příloha č. 105.

žádná pověst, která by se k této památce vztahovala, proto jsou nám okolnosti jejího vzniku dodnes utajeny.

Původně stála tato památka u jistého dvora na Košutce,³³⁰ kde byla ovšem několikrát poničena.³³¹ Kolem roku 1900 se u tohoto dvora už jen „povalovala“,³³² zřejmě jim byl uražen dřík s hlavicí, proto byla raději na začátku 20. století Kroužkem přátel starožitností opravena a přenesena do Lochotínského parku.³³³ Ovšem i toto místo se ukázalo jako nevhodné, protože ani zde památka neunikla surovým útokům. Roku 1914 byl poškozen sokl a krycí deska,³³⁴ o pár let déle byla boží muka poničena mládeží natolik, že byla raději opět v dubnu 1920 Kroužkem přátel starožitností rozebrána a odvezena neznámo kam.³³⁵ Snad byla převezena k další rekonstrukci a plánovalo se její opětovné vztyčení na jiném, vhodnějším místě. To se ovšem nikdy nestalo a tak se rok 1920 stal pro tuto památku osudným. Nejen, že se na své místo nikdy nevrátila, ale není ani známo, co se stalo s odvezenými částmi skulptury.³³⁶ K opravám byl totiž odvezen jen válcový dřík s hlavicí a vrcholovým křížkem, sokl byl ponechán v Lochotínském parku, kde stojí dodnes a stal se tak jediným důkazem o tom, že zde kdysi nějaká boží muka stávala.³³⁷

Dle dobových fotografií a obrázků můžeme odhadnout nejen jejich stáří, ale i jak vypadala.³³⁸ Na dvou kamenných stupních stál čtyřhranný podstavec, který na jedné straně obsahoval blíže neurčené reliéfní znaky a byl zakončen profilovanou krycí deskou. Z této desky vystupoval hladký entazovaný dřík, který byl opatřen nahoře prstencem s hlavicí, která nesla otevřený kaplicový nástavec, v němž se zřejmě nacházela blíže neurčená soška. Vrchol kaplice byl zakončen kamenným kotvovým křížem. Jak již bylo řečeno, dnes se v Lochotínském parku z této skulptury nachází jen

³³⁰ Na Košutce stávaly dva dvory. Jeden byl školní statek s 60ha pozemku, který byl součástí Vyšší hospodářské školy (dnes Lékařská fakulta - Pavlovův ústav). Zatímco škola zůstala a po r. 1948 změnila funkci, školní statek byl v 80. letech 20. století zbořen a dnes je v jeho místech rozprostírá sídliště Vinice. Druhým dvorem na Košutce byl velký statek, resp. vrchnostenský dvůr. Ale jestli boží muka stála u Vzorného statku nebo dvora na Košutce se přesně neví. Orální svědectví – rozhovor s K. Foudem, pracovníkem NPÚ ú. o. p. v Plzni, dne 11. 4. 2012.

³³¹ Kolektiv autorů. *Lochotín*, s. 6.

³³² Tamtéž.

³³³ FOUĐ, K. K soupisu kamenných božích muk, s. 26. *Obrazová příloha č. 106.*

³³⁴ *Obrazová příloha č. 107.* Podle nákresu z roku 1914. Kolektiv autorů. *Lochotín*, s. 5.

³³⁵ LÁBEK, Ladislav. *Kronika památek.* In *Plzeňsko*, roč. 2, č. 3, 1920, s. 48.

³³⁶ Hlavice z těchto božích muk se nacházela nějakou dobu v zahradě dnešního gymnázia na Mikulášském náměstí, kde je dnes ovšem s jistotou nelze říci. Orální svědectví – rozhovor s K. Foudem, pracovníkem NPÚ ú. o. p. v Plzni, dne 11. 4. 2012.

³³⁷ *Obrazová příloha č. 109.*

³³⁸ *Obrazová příloha č. 110.*

sokl, který je značně poničen povětrnostními podmínkami. Je zvětralý, porostlý mechy a lišejníky a stupně, na kterých stojí, nejsou téměř pod nánosy listí a hlíny patrné.³³⁹ Tato boží muka jsou jediná, která se v takto torzálním stavu v Plzni nacházejí. Nejen památka samotná, ale i místo, kde sokl stojí, se za dlouhá léta změnilo. Hustý smrkový les ustoupil stavbě amfiteátru a z Lochotínského parku se stalo pochmurné, stinné místo. Památka by si proto zasloužila nejen rekonstrukci, při které by byl ošetřen a zachován sokl a doplněny chybějící části, ale i přesun na vhodnější místo. Boží muka s otevřenou kaplicí se na území Plzně nacházela jen dvě – tato³⁴⁰ a pak ta, která dříve stávala u muzea. O to více je smutné, že ani jeden z těchto vzácných objektů není v uspokojivém stavu a v blízké budoucnosti se ani nepočítá s jejich rekonstrukcí.

³³⁹ Obrazová příloha č. 110.

³⁴⁰ Obrazová příloha č. 111.

Závěr

Boží muka jsou drobné sakrální památky lidového charakteru, které sloužily k veřejné zbožnosti. Stavěla se z různých důvodů - od prostého šíření křesťanství, přes upomínku na nějakou nešťastnou událost, zjevení svatého či odehnání morové epidemie po vztyčování u léčivých pramenů a prosbu nebo poděkování Bohu. Mnohdy plnila druhotně funkci orientačních bodů v krajině, nebo se svým okolím sloužila k poslednímu odpočinku popravených zločinců.

I když mají tyto památky řadu slohově a regionálně podmíněných proměn, vždy vycházejí z jednoho ze dvou základních typů. Prvním z nich jsou boží muka sloupková, neboli klasická, která na našem území představují 70% daných skulptur, zbytek těchto památek spadá do skupiny pilířovitých neboli zděných božích muk. Tyto drobné památky se skládají ze třech základních prvků – hranolovitého soklu, dřívku představující sloup, u něž byl bičován Ježíš Kristus, a kaplice, ve které se nejdříve zapalovaly svíce za mrtvé a teprve později zde byly umístovány sochy nebo obrázky znázorňující utrpení Páně. Boží muka se stavěla ze dřeva i kamene a jejich tvar a zdobení byly ovlivněny jednak módními trendy doby, ve které památka vznikla, jednak množstvím peněz, které byly na jejich výstavbu uvolněny a v neposlední řadě také šikovností zhotovitele.

Nejen samotná Plzeň, ale i její okolí je hustě posázené těmito památkami. Přímo na území města se nachází celkem 13 božích muk, z toho jsou jedna deponovaná ve Skladu SVSMP na Slovanech,³⁴¹ ostatní se vyskytují v různých stavech po celém městě. Většinu božích muk Plzeň „získala“ při postupném připojování okolních obcí, které se časem přeměnily v její městské části. Všechny tyto skulptury spadají do skupiny klasických božích muk, pilířovitá boží muka se na území města nenacházejí. Celkem osm z nich bylo prohlášeno za kulturní památku a jsou pod patronací NPÚ, ú. o. p. v Plzni, který o ně pečuje. Ostatní jsou buď v soukromém držení, nebo jsou jen kopií cennějšího originálu, který se dochoval jen v malé míře, proto nemůžou být za kulturní památku prohlášena.

³⁴¹ Správa veřejného statku města Plzně, U seřadiště 200, Plzeň 2 – Slovany. NPÚ, ú. o. p. v Plzni, evidenční list číslo 23042/4-196.

Nejstarší dochovaná boží muka v Plzni pochází z roku 1606 a dnes se nachází na Bolevecké návsi. Nejmladší pak vznikla v 2. polovině 19. století a jejich torzo dnes nalezneme u lochotínského amfiteátru. Nejvíce se tyto památky vyskytují na severu města, přesněji na Bolevecké návsi, na kterou byla postupně umístěna troje boží muka a jeden mariánský sloup z okolí. Transfer těchto památek je záležitostí hlavně posledních let, a probíhá zejména za účelem větší ochrany těchto soch. K plzeňským božím mukám se dochovalo nezvykle velké množství pověstí, které se podařilo zachytit známému plzeňskému sběrateli legend Jaroslavu Schieblovi, a také mnoho dobových fotografií od neznámých autorů, jež jsou velmi cenným pramenem pro bližší poznání těchto drobných památek, které dotváří kulturní ráz mnoha plzeňských předměstí.

Resume

This work deals with the topic of wayside crosses in the location of the city of Pilsen. It deals not only with particular wayside crosses in the area of the city itself, but also with general matters of these monuments, as are the reasons of their creation, description of their individual parts, or the reasons why they were destroyed and subsequent repairs. In Pilsen overall 13 wayside crosses are located and with these in particular deals whole chapter two. Individual monuments are here described, also year of creation is mentioned, as well as the name of founder, the tale connected to them and rebuilds, which the monument gone through its existence. Whole work contains rich picture attachment, which contains not only photographs showing their contemporary appearance, but also period pictures by unknown authors.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Seznam pramenů

Tabule u zastavení č. 8 na Sigmondově stezce.

Západočeské muzeum v Plzni, odd. pravěku: Zprávy o průzkumech za rok 1939, Kroftova ulice.

Orální svědectví – rozhovor s K. Foudem, pracovníkem NPÚ ú. o. p. v Plzni, dne 11. 4. 2012.

Orální svědectví – rozhovor s F. Kabátem, členem Dobrovolných aktivistů, dne 4. 1. 2012.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, Návrh na přemístění kamenných slupkových BM ze 17. 3.1997.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , list objektu v území zpracovávaných zásad ochrany památkových hodnot č. 59.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list č. 4479.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list č. 34106/4-4479.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 10/D2.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list č. (193a)4479.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list č. 34376/4-4478.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list č. 34376/4-4478.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 30861/4-4482.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo (196a) 4482.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list číslo (192a) 4478.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list číslo 34376/4-4478.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 9/ D2.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 1388.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 1593.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni,, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list č. 102176.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list číslo 26553/4-4477.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list číslo (191a) 447.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 419.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 24393/4-4475.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo (189a) 4475.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo 24393/4-4475.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční list číslo (189a) 4475.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list číslo 1566.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list číslo 47233/4-1566.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list číslo 68499/4-5020.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční list číslo 100188.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, restaurátorská zpráva číslo 437.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů,
restaurátorská zpráva číslo 1278.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, evidenční
list číslo 23042/4-196.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční
list číslo 196.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů,
restaurátorská zpráva číslo 1097.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční
list číslo 100188

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů , evidenční
list číslo 226.

NPÚ, ú. o. p. v Plzni, odd. evidence, dokumentace a informačních systémů, Návrh na
přemístění kamenných slupkových BM , 17. 3. 1997.

Seznam literatury

- BELISOVÁ, Natalie. Drobné památky v krajině. In *Sborník společnosti pro výzkum kamenných křížů*. 2009, Aš: Muzeum Aš, str. 7 – 11.
- BENDEL, W. Aus Alt – Ohlisch. In *MNEC*, r. XX. Česká Lípa, s. 391/1 - 3.
- BERHARD, Tomáš. *Plzeň na historických plánech*. Plzeň: Starý most s.r.o., 2008.
- BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňská předměstí*. Plzeň: Nava, 1997.
- BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňské veduty*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1984.
- BĚLOHLÁVEK, M., HAUSHER J. *Proměny Plzně, Historické a současné fotografie Plzně* fotografie, Plzeň: Pro archiv města Plzeň vytiskla Stráž, 1988.
- BISINGEROVI M. a Z. *Kutnohorský manuál práva útrpného*. Kutná Hora: Okresní archiv Kutná Hora, 1987.
- BLÖCH, František. Smírčí kříže. In *Plzeňsko*, roč. 10, č. 5, 1928, Plzeň: Kroužek přátel starožitností, s. 94.
- BROŽ, Josef. Boží muka z Plzeňska a Telecka na Moravě. *Časopis Český lid*. 1899, č. VIII, s. 292 – 294.
- BROŽ, Josef. *Lidové stavby na Plzeňsku, Část III., Božkov, Lobzy*. Plzeň: Planografia, 1923.

- BROŽ, Josef. *Lidové stavby na Plzeňsku, Část IV., Koterov, Černice*. Plzeň: Planografia, 1925.
- BROŽ, Josef. Pomístné názvy na Plzeňsku. *Ročenka národopisného musea Plzeňska*. č. 8, s. 13, 1931, s. 13.
- BRUSINSKÝ, Vladimír. Co jsou boží muka. In *Sborník pro výzkum kamenných křížů. Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984 – 1998*. Aš: Muzeum v Aši, 1999. s. 24 – 26.
- BUKAČOVÁ, Irena; HÁJEK, Tomáš. *Příběh drobných památek. Od nezájmu až k fascinaci*. České Budějovice: Protisk, 2001. ISBN: 80 – 900903 – 9 – 7.
- ČESAL, A.; SCHIEBL J. *Plzeňský pitaval*. Praha: Vydalo nakladatelství Regia, 2005. ISBN: 80-86-367-42-8.
- FOUD, Karel. K soupisu kamenných božích muk na území města Plzně. *Zprávy památkové péče*. 1992, roč. 5, s. 24 – 26.
- FOUD, Karel; KAREL, Tomáš. *Lidová architektura v Plzni: minulost, přítomnost, budoucnost*. Plzeň: Památkový ústav v Plzni, 1992.
- FOUD Karel; KAREL Tomáš. *Lidová architektura – město Plzeň*. Plzeň: Památkový ústav v Plzni, 1998.
- FOUD, Karel. Kamenná boží muka na Plzeňsku. *České památky*. 1996, roč. 7, č. 2, s.7-8.
- HAIŠMAN, Jan. *Zaniklá ves s tvrzí Týnec a Pecihrádek v Plzni. Zapomenuté hrady, tvrze a místa 37*. Plzeň: 2007.
- (jan). Historické památky. *Plzeňský deník*. 1. 11. 1997, roč. 6, č. 256, s. 11.
- JANEČEK, Miloslav a kol. *Bolevec a okolí*. Plzeň: Typos as, 2001.
- (JENÍČEK, V). Radčická boží muka. *Plzeňský deník*. 31. 1. 1996, roč. 5, č. 26, s. 11.
- JOHN, F.; PÁTEK, A. *Drobné sakrální památky Zábřeha a okolí*. Zábřeh: Město Zábřeh, 2005. ISBN: 80 – 239 – 6148 – 9.
- KAREL, Tomáš. Návrat ztraceného syna. *Plzeňsko, list pro vlastivědu západních Čech*. 1994, roč. XXI, č. 1, s. 3.
- KRAUS, František. Drobné názvosloví obce Doudlevec. In *Plzeňsko*, roč. 7, č. 3, 1925, s. 55.
- KRAUS, František. Pobělohorská památka u Doudlevec. In *Plzeňsko*, roč. 14, č. 4, 1932, s. 80.
- KRAUS, František. *Ze života obce Doudlevec*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1925.

- Kolektiv autorů. *Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1, ve fotografiích a vzpomínkách*. Plzeň: Vydalo Sdružení boleveckých rodáků ve spolupráci s Městským obvodem Plzeň, 2007. ISBN: 978 – 239 – 9722 – 4.
- Kolektiv autorů. *Kamenné kříže Čech a Moravy*. Praha: Argo, 1997. ISBN: 80-7003-157-0.
- Kolektiv autorů. *Lochotín, Edice kroužku Přátel starožitností*. Plzeň: Kroužek přátel starožitností, 1914.
- KOUBEK, Pavel. *Krajem zapomenutých svědků*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2007. ISBN: 978 – 80 – 86559 – 84 – 1.
- LÁBEK, Ladislav. Kronika památek za roku 1919. In *Plzeňsko*, roč. 2, č. 3, 1920, Plzeň: Kroužek přátel starožitností, s. 48.
- LÁBEK, Ladislav. Kronika památek za rok 1921. In *Plzeňsko*, r. 4, č. 1, 1922, Plzeň: Kroužek přátel starožitností, s. 16.
- LÁBEK, Ladislav. Boží muka u správní budovy měšťanského pivovaru. In *Plzeňsko*, roč. 17, č. 2, 1935, s. 22.
- LÁBEK, Ladislav. Mariánský sloup z prostoru bývalého popraviště. In *Plzeňsko*. roč. 17, č. 2, 1935, s. 23.
- LÁBEK, Ladislav. *Památná místa našeho kraje, Svazek 3: Od „Spravedlnosti“ ku kostelu Sv. Jiří pod Pecihrádkem*. Plzeň: Nákl. vl., 1926.
- LOUCKÁ, Pavla. *Boží muka – orientační bod v krajině*. Vesmír 75, 1996.
- MAZNÝ Petr, HARMÁČEK Václav. *Velká kniha plzeňských pohlednic*. Plzeň: Starý most, 2008.
- MADEROVÁ, Marie. MAZNÝ, Petr; *Plzeň očima Ladislava Lábka*, Plzeň: Starý most, 2003. ISBN: 80-239-1693-9.
- MERGL, Jan. *Plzeňské pohledy a veduty čtyř století 1500 – 1900*. Plzeň: Západočeské muzeum, 1995. ISBN: 80-85125-76-5.
- Odbor pro ochranu památek. *Zprávy společnosti pro národopis a ochranu památek v Plzni*. 1948. č. 1, s. 5.
- PALOUŠOVÁ, Zdeňka. *Kamenná boží muka v Jižních Čechách a přilehlé Moravě*. České Budějovice: PBtisk Příbram, 2009. ISBN: 978 – 80 – 85033 – 17 – 5.
- PECHMAN, Václav; STREJC, Karel; ŠNEBERK Josef. *Doudlevice ve vzpomínkách a historických faktech*.
Plzeňské noviny, 30. 1. 1869, roč. 5, č. 9.
Plzeňské noviny, 3. 2. 1869, roč. 5, č. 10.

- (pm). Tajemné příběhy hovořily o božích mukách. *MF Dnes*. 6. 12.1999, roč. 10, příl. Západní Čechy, s. 6.
- RIEGER, J., MAZNÝ, P. *Město v pohybu: 110 let Plzeňských městských dopravních podniků*, Plzeň: Starý most 2009. ISBN: 978-80-87338-01-8.
- ROUČKA, Zdeněk. *Plzeň pod hákovým křížem, fotografie 1939 – 1943*. Plzeň: ZR&T, 2001. ISBN: 80 -238 – 6599 – 4.
- ROŽMBERSKÝ, Petr. *Kunčín Hrádek a kostel Všech svatých v Plzni*. Plzeň: Ing. Petr Mikota, 2010. ISBN: 978-80-87170-14-4.
- (RŮŽIČKA, David). Chamtivý hrobník vzkřísil nevěstu z mrtvých. *Plzeňský deník*. 23. 12.2010, roč. 19, č. 297, s. 9.
- (RŮŽIČKA, D.). Rouhavého řezníka zabil při hraní kulečnicku blesk! *Plzeňský deník*. 9. 11. 2008. roč. 19. č. 214, s. 6.
- Řád poddanský Jaroslava z Martinic z roku 1638. *Archiv český*. 1906, č. XXIII, s. 167 – 175.
- SCHIEBL, Jaroslav. *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce, Díl II*. Plzeň: Vydalo Vlastivědné knihkupectví a nakladatelství Marie Lábkové, 1933.
- SCHIEBL, Jaroslav. *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce, Díl III*. Plzeň: Vydalo Vlastivědné knihkupectví a nakladatelství Marie Lábkové, 1934.
- SOKOL Petr, HAJŠMAN Jan; *Po stopách plzeňské spravedlnosti, Historie a topografie hrdelního soudnictví*. Plzeň: Nakladatelství Českého lesa, 2010. ISBN: 978-80-87316-14-6.
- SOKOL, Petr; HAJŠMAN, Jan. *Toulky zaniklou Plzní*. Plzeň: Starý most, 2010. ISBN: 978-80-87338-06-3.
- STEINOVÁ, Nataša. Boží muka v krajině. In *Sborník pro výzkum kamenných křížů. Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984 – 1998*, Aš: Muzeum v Aši, 1999, s. 27 – 29.
- (VOLAŘÍKOVÁ, Zuzana). Kaplička i boží muka dostaly nový kabát. *Plzeňský deník*. 5. 1.2000, roč. 9, č. 3, s. 13.
- WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, 2. Díl, Život veřejný mezi r. 1420-1620 : život veřejný v XV. a XVI. věku*. Praha: Matice česká, 1892.
- ZÍBRT, Čeněk. Otázky a odpovědi. *Časopis Český lid*. 1931, č. XXXI, s. 300 - 301.

Seznam internetových zdrojů

Nemovité památky. [online]. [cit 2012-3-1]. Dostupný z www:

<<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Ok&HiZe=&VybUzemi=1&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=bo%BE%ED+muka&CiRejst=&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=3.1.2012&KodOk=3203>>.

Světové dědictví, NKP, chráněná území. [online]. [cit 2012-3-1]. Dostupný z www:

<<http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?KrOk=Ok&Typy%5B%5D=NP&Nazev=&KodOk=3203>>.

Stock zachraňuje plzeňské památky. [online]. Měsíčník zdarma: nejpress, zprávy, kultura, společnost, [cit. 2010-8-10]. Dostupný z:

<<http://plzen.nejpress.cz/index.php?clanek=267359127.php>>.

U Jána. [online]. Zaniklé obce a objekty po roce 1945, [cit. 2012-1-31]. Dostupný z: <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=126907>>.